

ETTEVÕTLUSPÄDEVUSE MAATRIKSI ALAPÄDEVUSED ÕPPEPROTSESSI KIRJELDUSES

Juhendmaterjal
Tööversioon, detsember 2017

Juhendmaterjal „Ettevõtluspädevuse maatriksi alapädevused õppeprotsessi kirjelduses“ on mõeldud nii põhikooli kui ka gümnaasiumi aineõpetajate toetamiseks ettevõtluspädevuse arendamisel.

Ettevõtlusõppe valikainekava väljatöötamisel osalesid: Kädi Alanurm, Grete Arro, Reet Bobõlski, Silja Enok, Kristi Goldberg, Imbi Henno, Day-Lee Holm, Juta Jaani, Pille Juus, Kaire Jõe, Piret Kanne, Andry Kikkull, Katrin Kivisild, Margit Luts, Elina Malleus, Elbe Metsatalu, Maarika Männil, Epp Müil, Anu Olvik, Tiina Pihl, Aave Päeva, Jane Raud, Toomas Reimann, Riin Saar, Kristi Teder, Mari-Liis Tikerperi, Riina Timmermann, Anne Toomistu, Ülle Tõnutare, Epp Vodja,

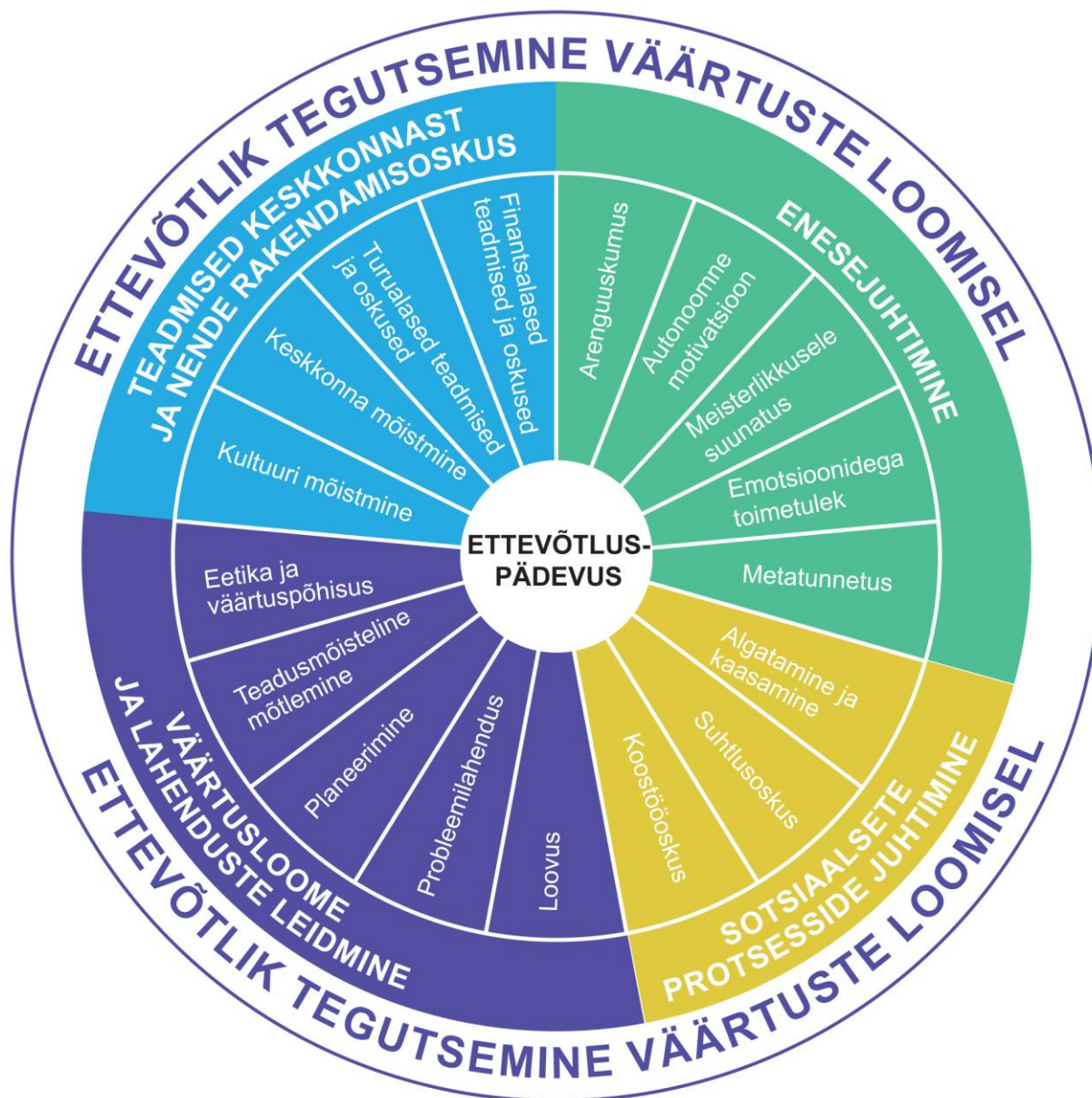
Juhendmaterjali valmimist toetas Euroopa Sotsiaalfond ja Eesti riik programmi **„Ettevõtlikkuse ja ettevõtlusõppe süsteemne arendamine kõigil haridustasemetel“** kaudu.

Sisukord

Sissejuhatus.....	4
Õppeprotsessi kirjelduse seos ettevõtluspädevuse maatriksiga alapädevuste kaudu ainevaldkondade kaupa.....	6
Ainevaldkond „Keel ja kirjandus”	6
Eesti keel I kooliaste	6
Kirjandus, kooliaste II.....	8
Kirjandus, kooliaste III	9
Kirjandus, kooliaste IV	11
Ainevaldkond „Matemaatika”	14
Matemaatika, I kooliaste	14
Ainevaldkond „Loodusained”	16
Loodusõpetus, I kooliaste	16
Füüsika, kooliaste III	17
Füüsika, IV kooliaste	19
Geograafia, III kooliaste	22
Ainevaldkond „Sotsiaalsained”	26
Inimeseõpetus, III kooliaste	26
Ühiskonnaõpetus, II kooliaste.....	29
Perekonnaõpetus, IV kooliaste.....	31
Ainevaldkond „Kunstiained”	34
Muusika, I kooliaste.....	34
MUUSIKA II kooliaste.....	35
MUUSIKA III kooliaste	38
MUUSIKA, IV kooliaste	41
Ainevaldkond „Tehnoloogia”	45
Käsitöö II kooliaste	45
Tehnoloogiaõpetus II kooliaste.....	47
Tehnoloogiaõpetus, III kooliaste	48

Sissejuhatus

Ettevõtluspädevus on integreeritud kogum teadmistest, oskustest, motivatsioonist ning väärtustest, mis on hädavajalik edukaks hakkamasaamiseks ühiskonnas ning seetõttu oluline kõigile kodanikele, mitte ainult ettevõtjatele. Ettevõtluspädevus on rakendatav kõigis elusfäärides ja suunatud indiviidi isiklikule arengule, aktiivsele osalemisele ühiskonnas, tööturule sisenemisel palgatöötaja või iseendale tööandjana.

Joonis 1 Ettevõtluspädevuse mudel.

Ettevõtluspädevuse kolm pädevusvaldkonda; 1) enesejuhtimine; 2) sotsiaalsete protsesside juhtimine; 3) väärtusloome ja lahenduste leidmine, toetavad eelkõige loovate ning ettevõtlike inimeste arengut ühiskonnas, mistõttu on nende alapädevuste arendamine oluline juba varases eas nt algkoolis või põhikoolis, sest see toetab õppija loovust ja ettevõtlikkust.

Neljas pädevusvaldkond, teadmised keskkonnast ja nende rakendamisoskus sisaldavad ettevõtlusalaseid teadmisi ja oskusi, mis on vajalikud ettevõtlusega alustamiseks või karjäärivalikul palgatöötajana.

Kõik alapädevused on olulised ja lahutamatud, kuigi igaüks võib üksikuid alapädevusi erineval tasemel omandada. Ettevõtluspädevuse arendamist võib näha kriitilise, innovaatilise ja reflektiivse kultuuri stimuleerimist, kui inimesed esitavad väljakutseid juba juurdunud seisukohtadele, tõekspidamistele ja omaenda praktikale jms.

Õppeprotsessi kirjelduse seos ettevõtlu pädevuse maatriksiga alapädevuste kaudu ainevaldkondade kaupa

Ainevaldkond „Keel ja kirjandus”

Eesti keel I kooliaste

Maatriksi komponent	Seose kirjeldus
Arenguuskumus	<p>Teab, et keeleoskus on kõigil arendatav, oleneb harjutamisest ja sobivate võtete omandamisest (kuulab kaaslaste esinemisi, loeb kaaslaste kirjatöid, toob kaaslaste tööst välja endale meeldinud keelendid);</p> <p>Suhtub vigade tegemisse kui õppimise loomulikku osasse; ebaõnnestumiste puhul muudab strateegiat, otsib abi või suurendab pingutust või keskendumist (esialgu võib õpilane reklaami kirjutada või lugeda vastavalt oma oskustele, vead aitab leida ja parandada õpetaja);</p> <p>Teab, et pingutamise tulemusel arenevad keelealased oskused, ning et pingutama peavad ka parimad (kuulab kaaslaste esinemisi, märkab õnnestunud sõnakasutust, püüab seda oma esitlustes „näiteks ametite tutvustus, kasutada).</p>
Autonoomne motivatsioon	<p>Oskab konkreetset keeleoskust ja keelealast tegevust mõtestada ja väärtustada; mõistab (oskab põhjendada), miks keeleoskus on talle vajalik (reklaami lugemine ja sõnumi mõistmine);</p> <p>Valib, otsustab ja põhjendab oma keelelist valikut (õpetaja aitab teha jõukohaseid valikuid ja omandada vajalikud töövõtted), valitavad harjutused (reklaami või esitluse kirjutamine, kirjutatud reklaami või esitluse esitamine) on sellised, mis pakuvad pingutamise korral eduelamust ja rõõmu hakkamasaamisest.</p>
Meisterlikkusele suunatus	<p>Tahab eesti keeles saada oma keelelistes oskustes ja keelealastes teadmistes paremaks, märkab nii edusamme kui ka probleeme ja puudusi oma töödes, oskab neid sõnastada ja vajalikku abi küsida, kui ei suuda ise probleemi lahendada (reklaami või esitluse kirjutamine, kirjutatud reklaami või esitluse esitamine).</p>
Emotsioonidega toimetulek	<p>Tõlgendab halba emotsiooni tekitavat olukorda (nt vead etteütleses, sõnade rühmitamine vastavalt õigekirjareeglile analoogia põhjal) võimalusena sellest midagi õppida (mida ma saan sellest õppida ja mida ma edasi teen);</p> <p>Väljendab kohaselt positiivseid emotsioone, ei kuuluta kõva häälega oma edu, analüüsib eakohasel viisil edusituatsioone (mis õnnestus, miks õnnestus).</p>
Metatunnetus	<p>Eesti keelega seotud ülesannet sooritama asudes mõtleb, kuidas seda teostab ja milliseid oskusi selleks vaja on; tegevuse ajal hindab, kuidas liigub oma eesmärgi suunas ja vajadusel teeb oma tegevustes muudatusi; hindab lõpptulemust (kuidas mul läks) ja õppimise tulemusel toimunud arengut.</p>
Loovus	<p>Oskab tegutseda olukordades, kus on vaja pakkuda mitmeid erinevaid lahendusi (sh uudseid), kui ka olukordades, kus vaja töötada ühe optimaalse</p>

	lahenduse leidmiseks (nt kuidas koostada mõistekaarti oma idee selgitamiseks).
Probleemi-lahendus	Tunneb ära ja määratleb probleemi (nt jänesel on pojad ja neile on vaja leida uued kodud), mõtleb välja erinevaid lahendusi (nt teha reklaam ajalehte või loomahuviliste veebilehele), valib sobiva lahenduse, lahendab ja hindab tulemust.
Planeerimine	Mõtleb ette läbi tegevused (isiklikud tegevused, juhendamise vajaduse), ressursikulu (aeg, materjalid, oskused, raha) ja töövõtted ning vahendid.
Teadusmõisteline mõtlemine	Arutleb eesti keele osa üle majanduses (erinevad tõlketööd), jälgides sh keskkonnasäästu (teavituskampaaniad), kvaliteedi (teabematerjalid), ning töökohtade (erinevad ametid, kus kõrgtasemel eesti keele oskus on oluline) loomise aspekte.
Eetika ja väärtuspõhisus	Märkab enda ümber head eesti keele kasutamist, pakub välja võimalusi keelesõbralikeks lahendusteks; Teeb tarbimisel teadlikke valikuid (loeb tooteinformatsiooni, kasutab tooteid keskkonnasäästlikult); Saab aru, mida autorikaitse tähendab ja teadvustab autorikaitse olulisust.
Algatamine ja kaasamine	Algatab tegevusi ja pakub välja erinevaid ideid ühistegevusteks, teisi õpilasi kaasates ning kokkuleppeid sõlmides (laada korraldamine, ühisel eesmärgil raha kasutamine, lihtsa mängu loomine).
Suhtlusoskus	Arendab eneseväljendusoskust enda loomingu või töö teistele esitlemisel, tehtud valikute põhjendamist, suutlikkust ennast selgelt, asjakohaselt ja viisakalt väljendada (oma idee, säästuvaliku, toote või ettevõtte tutvustamine, rollide jaotamine tutvustuse tegemisel).
Koostööoskus	Arvestab tööprotsessis teistega, nt teiste erineva töötempo ja oskustega rollide jagamisel; Mõistab, et keelealane areng toimub erinevatel õpilastel erinevas tempos ja vajadusel aitab (selgitab) ja julgustab kaasõpilasi.
Kultuuri mõistmine	Uurib murdekeelt, pöörab tähelepanu igapäevasele kõnekeelele. Kirjeldab keelekasutuse erinevusi linnas ja maal (erinevad elukutsed linnas ja maal ja sellega seonduv oskussõnavara).
Keskkonna mõistmine	Arutab, kuidas luua omakultuuri väärtustades sellele toetuvaid tooteid ja teenuseid; saab aru, et eesti keele hea tundmine või oskus on võimalus luua tooteid ja väärtusi ning pakkuda teenuseid.
Turualased teadmised ja oskused	Mõistab isetehtud toodete väärtust (luuletus, reklaam, jutt, raamat) ja seost raamatute müügi ja autori tulu vahel.
Finantsalased teadmised ja oskused	Saab aru omahinna kujunemisest, sh selle sõltuvusest materjali kulust, töö tegemiseks kuluvast ajast, masstoodanguna ja ise tehtud raamatu hinna ja isikupära erinevusest. Mõistab lihtsustatud tasemel majandusringlust ja saab aru pere sissetulekute ja töö seostest, raha väärtusest ja säästmisest, miks on olemas maksusüsteem.

Kirjandus, kooliaste II

Maatriksi komponent	Seose kirjeldus
Arenguuskumus	Õpilane teab, miks õpib kirjandust, usub, et saab oma eneseväljenduses ja analüüsi- ning kirjutamisoskuses paremaks, ning on valmis selleks ka panustama. Enesearengu huvides on õpilane valmis lugema tervikteoseid, väärtustab kirjandust kui üht kultuuri olulist osa ning oskab leida endale huvi pakkuva kirjandusteose.
Autonoomne motivatsioon	Õpilane mõistab, et kirjanduse õppimisega ning aktiivse tööga tunnis, teoste lugemise ning analüüsimisega kaasneb eneseväljenduse ja analüüsi- oskuse paranemine. Teoste ning karakterite analüüsi abil õpib mõistma ümbritsevat ja iseend ning on motiveeritud kirjandust õppima.
Meisterlikkusele suunatus	Õpilane mõistab, miks on vaja kirjandust tunda, lugeda ja seda analüüsida, ning tahab saada oma analüüsi- ja tõlgendusoskuses paremaks, silmaringi avardada.
Emotsioonidega toimetulek	Õpilane mõistab, et igapäev on oma emotsioonid ning oskus nendega toime tulla. Õpilane oskab oma emotsioone kontrollida, nt siis, kui on väga rõõmus või kurb mille üle, mõistab, et ka teistel võib olla oma arvamus, ning suhtub kaaslase arvamusse austavalt isegi siis, kui see tema omaga ei ühti.
Metatunnetus	Õpilane mõistab, miks ta õpib kirjandust ning miks erinevaid tegevusi teeb. Situatsiooniülesandeid lahendades mõistab, kuidas on mingit probleemi parem lahendada.
Loovus	Kirjandustunnis on võimalus läheneda probleemidele loovalt. Loovülesannete julge, eksperimentaalne lahendamine (nt teksti visualiseerimine, illustreerimine, eri liiki tekstide kirjutamine, telesaate koostamine rühmades, dramatiseerimine), kartmata eksimist või lahenduse erinevust kaaslase lahendusest, õpetab nägema võimalust lahendada asju omal viisil ning leidma uuenduslikke lahendusviise ka muudes eluvaldkondades.
Probleemi- lahendus	Õpilane oskab kirjandustunnis loetu ja analüüsitu abil märgata ühiskonna probleeme ja neile lahendusi otsima. Projektides osalemine, probleemülesannete lahendamine, rollimängud ja arutelud aitavad kasvatada aktiivset ellusuhtumist.
Planeerimine	Õpilane õpib oma tegevusi planeerima, arvestades aja jm ressursse. Õpilane oskab koostada tegevusplaani, ettekande vm esinemise korral mõelda läbi oma tegevus. Vajadusel õpilane korrigeerib oma plaane.
Teadusmõisteline mõtlemine	Õpilane oskab analüüsitud teoste abil luua seoseid analüüsitud teoste probleemide ja käesoleva aja ühiskondlike probleemide vahel. Õpilane otsib probleemist lähtuvalt parimat viisi selle lahenduseks, sidudes õpitut oma teadmise ja kogemusega.
Eetika ja väärtuspõhisus	Tekstide analüüsimise kaudu kujundatakse õpilase kõlbelisi väärtusi, et õpilane mõistaks, kuidas on sobilik käituda, kuidas mitte, missugune on eetiline, missugune ebaetiline käitumine. Oluline nende asjade mõistmiseks on ka arutelud klassis ja rühmades.
Algatamine ja kaasamine	Tekstide analüüsi ja arutelude, kirjutamisülesannete abil õpetatakse õpilast probleeme märkama ning kasvatatakse julgust astuda välja ebaetiliste tegude ja hoiakute vastu. Õpilane oskab märgata probleemkohta, on valmis

	lahendust otsima, vajadusel kaasab teisi (eakaaslased, täiskasvanud) probleemi lahendamisse.
Suhtlusoskus	Õpilane oskab suhelda nii kirjalikult kui suuliselt, sh veebikeskkonnas, valib olukorda sobiva suhtlus- ja keelekasutusviisi. Kirjandustundide arutelude abil julgeb õpilane seisukohta avaldada, oskab teistega suhelda. Kaaslastega suheldes oskab oma emotsioone kontrollida, arvestab teiste tunnetega.
Koostööoskus	Kirjandustundide paaris- ja rühmatööde abil kujuneb koostööoskus, õpilane oskab kaaslast kuulata, aga julgeb ka oma seisukohta avaldada. Õpilane märkab võimalikku arvamuste paljusust, tunnustab kaaslaste ideid, on teistega arvestab kaaslane, püüab leida ühist seisukohta.
Kultuuri mõistmine	Emakeele ja kirjanduse väärtustamise kaudu õpitakse lugu pidama endast ja oma rahvast, teiste rahvaste tekstide abil kujundatakse arusaam kultuuride erinevustest, aga ka tõdemus inimkonna kultuurilisest ühisosast. Pärimusliku materjaliga tutvumine aitab mõista meie kultuuripärandit, eri aegade tekstide lugemine aga aru saada eri ajastute inimestest, nende maailmast, probleemidest.
Keskkonna mõistmine	Õpilane mõistab, miks on tal oluline keele- ja kirjandusoskus, silmaring ja arutlemis- ning analüüsioskus. Õpilane otsib viise probleemide lahenduseks piiratud ressursside tingimustes ning analüüsib oma tuleviku karjäärivalikuid.
Turualased teadmised ja oskused	Õpilasel on algsed teadmised sellest, kuidas turg toimib, ning ta huvitub sellest, kuidas ühiskond toimib. Õpilane teab, milleks on vaja ettevõtlust, ettevõtteid, mõistab tekste, kus on juttu lihtsamatest majanduses toimivatest seaduspärasustest.
Finantsalased teadmised ja oskused	Õpilasel on esmased finantsalased teadmised, ta saab aru ebakohastest finantsalastest terminitest, mõistab tekste, kus on juttu rahamaailmast, eelarvestamisest jms. Õpilane oskab analüüsida tegelaste finantsalase käitumise arukust, teha sellest järeldusi ning teha ka oma eelarve piires arukaid otsuseid, põhjendada oma otsuseid.

Kirjandus, kooliaste III

Maatriksi komponent	Seose kirjeldus
Arenguuskumus	Õpilane mõistab, et ilukirjandus on üks eneseväljendusviisidest ning hea keeleoskus ning kirjanduslik väljendusoskus on oluline elus hiljem paljude valdkondadega tegelemisel. Õpilane väärtustab kirjandust kui üht kultuuri olulist osa ning oskab leida endale huvi pakkuvat kirjandusteost.
Autonoomne motivatsioon	Oskab ise end motiveerida teoseid lugema, kirjandust õppima, sest mõistab, et nende tegevustega kaasneb analüüsioskuse ja eneseväljenduse paranemine. Teoste analüüsi, nt tööelu, ettevõtluse ja karjäärivalikuga seotud tekstide abil, ning karakterite analüüsi abil õpib mõistma ümbritsevat ja iseend.
Meisterlikkusele suunatus	Väärtustab kirjanduse kui aine õppimist, mõistab, et tegu on ühe meie kultuuri olulise osaga ning et kirjanduse õppimisega kaasneb oskus ümbritsevat paremini mõista, analüüsida ning end paremini väljendada. Õpilane soovib oma analüüsi- ning väljendusoskust parandada, on valmis

	tervikteoseid lugema ning nende analüüsimisse, individuaalsetesse, paaris- ja rühmatöodesse panustama.
Emotsioonidega toimetulek	Õpilane oskab nii tegelasi, nende käitumist ja emotsioone analüüsida kui enda emotsioone tunnetada ja kontrollida. Kaaslaste töödele hinnangu andmine ning enda tööle tagasiside saamine õpetab adekvaatset ja põhjendatud hinnangut andma ja ise tagasisidega toime tulema.
Metatunnetus	Õpilane mõtleb ülesannet täitma asudes ja seda täites oma tööle, selle eesmärgile ja potentsiaalsele lahenduskäigule. Eesmärgiga oma väljendus- ja analüüsiostkust parandada on ta valmis analüüsima tegevuskäiku ning vajadusel eesmärke ümber seadma (nt tekstilooma ja loovkirjutamise ülesanded, projektitööd, ettekannete ja esitluste ettevalmistamine).
Loovus	Õpilane läheneb probleemidele ja tunniülesannetele loovalt, väljendab end vabalt erinevates ilukirjanduslikes žanrites, aga ka teistest tekstiliikides. Oluline on käsitletavate kirjandusteoste seostamine igapäevase elu ja ühiskonna nähtustega ja enda eluga, enda suhestumine loetuga. Õpilane ei karda pakkuda probleemidele uudseid, loovaid lahendusi.
Probleemi-lahendus	Õpilane märkab teoseid analüüsides seoseid teoses kujutatute ja igapäevaelu vahel, tajub probleemide paljusust ühiskonnas ning igapäevaelu olulisust nende lahendamisel, märkama arvamuste, inimtüüpide ning lahendusviiside paljusust, õpetab probleemi leidma ja sõnastama, selle põhjuseid leidma, tegelasi ja arvamusi analüüsima, oma arvamust avaldama ja selle eest seisma.
Planeerimine	Õpilane oskab oma tegevuse eesmärgi sõnastada ja fokuseerida ning eesmärgist ja ressurssidest lähtuvalt tegevusi planeerida (nt luulekava ettevalmistamine, ettekande, lühiuurimuse, rühmatöö planeerimine ja esitamine, väitluse läbiviimine). Vajadusel õpilane korrigeerib plaane ja muudab tegevusi.
Teadusmõisteline mõtlemine	Õpilane oskab luua seoseid eri ajastute kirjanduse ja nüüdisaja vahel, teose probleemide ja ühiskondlike probleemide vahel, teooria ja praktika vahel. Õpilane otsib probleemist lähtuvalt parimat viisi selle lahenduseks, sidudes õpitut oma teadmise ja kogemusega.
Eetika ja väärtuspõhisus	Analüüsides, uurimuslike tööde, omaloominguliste tekstide ja loovkirjutamisega õpitakse mõistma eri aegade väärtusi, end väljendama erinevate tekstiliikide abil, kujundatakse kõlbelisi, eetilisi ja emotsionaalseid väärtusi ning kultuuri mõistmist ilukirjandustekstide kaudu.
Algatamine ja kaasamine	Töö eripalgeliste tekstidega õpetab märkama arvamuste, inimtüüpide ning lahendusviiside paljusust. Õpilane on valmis tegema ettepanekuid, algatama tegevusi, otsima lahendusi olukordadele ning teisi oma tegevustesse kaasama. Hea viis selle arendamiseks on rühmatööde abil teoste, sealse probleemistiku ning karakterite probleemide analüüsimine.
Suhtlusoskus	Tekstide vastuvõtu, analüüsi, kirjutamisega, ettekandmisega arendatakse nii suulise kui kirjaliku suhtluse oskust, sh suhtlemist veebikeskkonnas. Õpilane õpib end väljendama teksti abil, teksti keeleliselt korrektselt esitama. Analüüsides, väitluse, diskussioonide ja mitmekülgse tekstivalikuga, rühma- ning paaristöödega õpetatakse õpilast arvamust avaldama, rühmas töötama, diskuteerima, suuliselt ja kirjalikult erinevates suhtlusolukordades toime tulema.
Koostööoskus	Tekstide vastuvõtu, analüüsi, kirjutamisega, ettekandmisega arendatakse nii suulise kui kirjaliku suhtluse oskust, suhtluspartneri mõistmist ja

	toetamist, suhtluspartneriga arvestamist ning sobiva käitumisviisi valikut, oma seisukohtade esitamise ja põhjendamise oskust.
Kultuuri mõistmine	Õpilane teab kirjanduse tähtsust rahva kultuuriloos, mõistab kirjanduse rolli inimese kujunemisel ning saab aru, et meil eestlastena on oluline roll oma rahva kultuuri ja kirjanduse edasikandjatena. Õpilane oskab valida olukorda sobiva suhtlus-, käitumis- ja keelekasutusviisi, oskab end väljendada ka ilukirjanduslikult.
Keskkonna mõistmine	Õpilane teab, mis eluvaldkondades (humanitaarteadused, ajakirjandus, pedagoogika jne) on kirjanduse hea tundmine hädavajalik. Õpilane analüüsib teoste abil end, oma huvisid, tugevusi ja nõrkusi, ning analüüsib muuhulgas ka võimalust tulevikus ettevõtlusega tegeleda.
Turualased teadmised ja oskused	Saab käsitletud teemade, tekstianalüüsides ning arutelude abil aru turu toimimise seaduspärasustest, oskab märgata probleeme, loob seose käsitletud teose ja reaalse igapäevaelu vahel.
Finantsalased teadmised ja oskused	Mõistab eakohaseid finantsalaseid termineid, oskab käsitletud tekstide ning klassiarutelude abil oma eelarvega toime tulla ning finantsalaselt arukaid otsuseid teha. Oskab analüüsida tegelaste finantsalast käitumist ning sellele hinnangut anda.

Kirjandus, kooliaste IV

Maatriksi komponent	Seose kirjeldus
Arenguuskumus	Õpilane on valmis katsetama, proovima, ebaõnnestumiste korral uuesti üritama. Õpilane teab, et igäihe jaoks on olemas kirjanduse liik, mis pakub huvi, tuleb see vaid üles leida. Teab, et igäiks on võimeline kirjanduslikku teksti looma, väljendama end sõnade abil erinevates žanrites.
Autonoomne motivatsioon	Oskab ise end motiveerida teoseid lugema, kirjandust õppima, sest mõistab, et nende tegevustega kaasneb analüüsioskuse ja eneseväljenduse paranemine.
Meisterlikkusele suunatus	Väärtustab kirjanduse kui aine õppimist, mõistab, et tegu on ühe meie kultuuri olulise osaga ning et kirjandusteose ja tegelaste analüüsimisega kaasneb oskus ümbritsevat paremini mõista, analüüsida ning end paremini väljendada.
Emotsioonidega toimetulek	Oskab analüüsida nii teoste tegelaste emotsioone kui enda emotsioone. Oskab luua seoseid inimeste (sh enda) emotsioonide ja käitumise vahel. Saab aru, et inimesed on erinevad, igäihel on oma arvamus ja emotsioonid, ning aktsepteerib teiste arvamust, oskab kaaslast kuulata. Oskab vajadusel leida viise oma emotsioonidega toimetulekuks, nt kirjutamine emotsioonide väljendamiseks.
Metatunnetus	Mõtleb erinevatele olukordadele, probleemidele, viisidele, kuidas neid lahendada, loob seoseid analüüsitud kirjandusteoste ja tegeliku elu vahel. Hindab kirjandustegelaste, kaaslaste ja iseenda käitumist erinevatest olukordades ja probleemide korral, käitumise mõistlikkust ja otstarbekust.
Loovus	Oskab näha suuremat pilti: luua seoseid varem õpitu ja uue materjali vahel, kirjandusteoses kujutatut ja reaalse elu vahel. Oskab loovalt läheneda nii kirjandustunni loovülesannetele (eri tüüpi tekstide kirjutamine, tekstikatkendi esitamine või selle dramatiseerimine) kui probleemidele.

	Julgeb loomingulisi ülesandeid ja probleeme, ideid lahendada uudsel, teistsugusel moel.
Probleemi-lahendus	Teostes esinevate probleemide lahendusviiside analüüsid klassis, karakterite analüüs, nende probleemide arutelu on õpetanud nägema probleemide paljusust ja nende keerukust ning leidma olukorrale sobivaimat lahendusviisi. Õpilane teab, et lahendusviise võib olla mitu, ning on valmis alternatiive hindama, kaaslasi kuulama, tegevusi planeerima, et laida parim lahendusviis. Võimalusel muudab õpilane lahenduskäiku, kui olukord seda nõuab.
Planeerimine	Õpilane oskab oma tegevusi (nt esitluse koostamine, ettekande või luulekava koostamine, teksti dramatiseerimine, küsitluse läbiviimine) vastavalt eesmärgile planeerida, vajadusel plaane korrigeerida. Õpilane hindab kriitiliselt oma ressursse (aeg, rahalised ressursid, inimesed) ning kasutab neid efektiivseimal viisil.
Teadusmõisteline mõtlemine	Õpilane seostab kirjandustunnis käsitletud materjali (erinevad lugemisülesanded, tabelid, diagrammid, teosed, katkendid jne) reaalse eluga, teooriat praktilise eluga. Oskab õpitut kanda ühest valdkonnast teise, nt seostada kirjanduses õpitut reaalse eluga, muusikaga, kunstiga jne.
Eetika ja väärtuspõhisus	Mõistab analüüsitud teoste abil, missugune on eetiline käitumine, ning käitub ise eetiliselt. Väärtustab ühiskonnas kokku lepitud seadusi, järgib neid. Võrdleb eri ajastutel kirja pandud kirjanduse ning eri ajastuid kajastava kirjanduse abil eetilisi põhimõtteid erinevatel aegadel. Käitub aktiivse kodanikuna, on ümbritseva keskkonna ning ümbritsevate inimeste suhtes tähelepanelik.
Algatamine ja kaasamine	Õpilane on algatusvõimeline ja loov, oskab end erinevates žanrites väljendada, mõistab kirjanduse seotust reaalse eluga. Oskab näha probleemkohti, teeb ettepanekuid nende lahendamiseks, on loov ja loominguline, osaleb otsustusprotsessides.
Suhtlusoskus	Oskab märgata probleeme, lugeda sotsiaalset informatsiooni. Õpilane oskab suhtlusolukorrale vastavalt end väljendada, kasutada oma keelt, otsida probleemile lahendust. Klassis toimunud rühma- ning paaristööde abil on õppinud suhtlema teistega vastavalt kehtivatele üldistele suhtlusnormidele, oskab kaaslasi kuulata, mõistab arvamuste paljusust, kuid oskab samas ka ise arvamust avaldada ning seda põhjendada, kaitsta. Erinevad tundides läbi mängitud suhtlussituatsioonid ning teostes esinenud suhtlusolukordade arutelud aitavad igapäevases olukorras suhtlusolukordades toime tulla.
Koostööoskus	Õpilane oskab koostööd teha, on valmis täitma rühmades erinevaid rolle. Kirjandustundide diskussioonivõrgud, väitluses, rühmaarutelud ja -esitlused on õpetanud kaaslasi ära kuulama, teistega arvestama arvamusi võrdlema, et leida parimat alternatiivset lahendusviisi. Õpilane võtab vastutuse oma tööosa eest.
Kultuuri mõistmine	Õpilane mõistab, et kirjandus on osa kultuurist, kirjandusalastel teadmistel on oma roll inimese maailmavaate kujunemisel ning adub, et ka tema isa on üks meie kultuuri edasikandja. Teoste ning karakterite suhtlus- ning käitumisviiside analüüsimisel on õpilane omandanud teadmisi, kuidas on arukas, eetiline ning majanduslikult otstarbekas käituda, saab aru, et inimesi on erinevaid, neil on kõigil oma arvamus ning eri olukordades erinev käitumisviis.

Keskkonna mõistmine	Õpilane mõistab kultuurilise, sh kirjandusliku harituse olulisust paljude tulevaste elukutsete puhul (pedagoogika, erinevad humanitaarteadused, ajalugu, ajakirjandus jne), mõistab, et kirjanduslik eneseväljendus on üks olulisi eneseväljenduse viise. Õpilane on ettevõtlik, oskab algatada projekte, neid eest vedada, end vastavalt vajadusele kirjalikult või suuliselt väljendada.
Turualased teadmised ja oskused	Teab peamisi turualaseid termineid ning seda, kuidas toimib turumajanduslik ühiskond. Teoste analüüsi käigus on tutvunud eri aegade ühiskondlike kordadega, oskab neid võrrelda nüüdisajaga ning mõista eri ajastute nähtusi. Probleemide korral pakub välja lahendusi, arvestades olemasolevaid aja-, rahalisi ja inimressursse, oskab luua seoseid teooria ja praktika vahel ning valida olukorda efektiivseima lahendusviisi.
Finantsalased teadmised ja oskused	Teab peamisi finantsalaseid termineid ning mõistab tekste, kus need esinevad. Oskab võrrelda tegelaste finantsalast käitumist, neile hinnangut anda ning ise finantsvaldkonnas mõistlikke otsuseid langetada. Õpilane ei võta põhjendamatu finantsriske ning oskab käituda säästlikult ning planeerivalt.

Ainevaldkond „Matemaatika”

Matemaatika, I kooliaste

Maatriksi komponent	Seose kirjeldus
Arenguuskumus	Tahab/püüab lahendada enda jaoks keerukamaid ülesandeid; on enamasti lahendusi otsides püsiv.
Autonoomne motivatsioon	Oskab suunamisel või iseseisvalt põhjendada oma tegevuste väärtust ja olulisust, suudab püsida ka enda jaoks keerukate või igavate tegevuste ja ülesannete juures. Teab, kuidas lahendusteni jõuda.
Meisterlikkusele suunatus	Välisel suunamisel tahab saada oma oskustes ja teadmistes paremaks. Oskab selgitada ülesande lahenduskäiku.
Emotsioonidega toimetulek	Teadvustab oma emotsioone; kasutab kohaseid viise nendega toimetulekuks; oskab küsida abi ja abistada kaaslast.
Metatunnetus	Mõtleb probleeme lahendades ka sellele, kuidas ta seda lahendab; kirjeldab ja võrdleb oma ja/või kaaslaste lahendusviisi. Kirjeldab oma arengut.
Loovus	Märkab nähtuste vahelisi seoseid ja erinevaid seostamise aluseid. Otsib erinevaid viise probleemi lahendamiseks.
Probleemi-lahendus	Suunamisel tunneb ära probleeme, kirjeldab neid ja otsib lahendusviise. Püüab mõista enda lahenduskäigust erinevat lahenduseni jõudmist.
Planeerimine	Juhendamisel kavandab ja järjestab tegevusi lihtsama eesmärgi saavutamiseks, planeerib selleks aega ja vahendeid. Mõistab ja teab, millises järjekorras tuleb tehted sooritada õige vastuse saamiseks.
Teadusmõisteline mõtlemine	Kujunev oskus eristada tavakogemusel põhinevat ja teaduslikku teadmist. Teab vanaaegseid ja kaasaegseid mõõtühikuid ja saab aru, miks nende kasutamine oluline on.
Eetika ja väärtuspõhisus	Teab kokkuleppeid ühiskonna ning keskkonna jätkusuutlikkuse tagamiseks ja järgib neid. Suunamisel pöörab tähelepanu looduskeskkonnas ja ühiskonnas kerkivatele probleemidele ja on huvitatud nende üle arutlemisest. Tegutsedes pöörab tähelepanu teiste olendite ja keskkonna heaolule.
Algatamine ja kaasamine	Teeb ettepanekuid ja näitab üles aktiivsust. Kaasab tegevustesse teisi, kasutab mõõtmisel, aja võtmisel, info otsimisel jm kaaslaste abi.
Suhtlusoskus	Märkab ja tõlgendab sotsiaalset infot ja oskab sobivalt reageerida; oskab tõlgendada teiste emotsioone; teha suhtlemisel teiste käitumisele kohaseid omistusi, mõistab nalja ja oskab nalja teha; käitub prosotsiaalselt. Oskab taktitundeliselt kaaslaste tähelepanu eksimustele juhtida või ise mõista, kui on eksinud.

Koostööoskus	Tegutseb koos teistega, vastutab enda tegevuse eest grupis, arvestab teistega. Täidab grupis eri rolle. Oskab märgata kaaslaste eksimusi ja nendele tähelepanu juhtida või enda eksimuse puhul analüüsida, miks tulemus väär on. Mõistab ühistegevuse vajadust; väljendab kaaslaste valikul isiklikku eelistust; oskab välja tuua põhjused kaaslaste valikul; arvestab kaaslaste vajaduste ja võimalustega ühistegevuses.
Kultuuri mõistmine	Väärtustab kultuurilisi erinevusi ja teab, et inimeste vaheline väline erinevus ei tähenda alati seesmist erinevust. Valib sobivad suhtlemis- ja käitumisviisid.
Keskkonna mõistmine	Saab aru, mis on ettevõtlus ja kes on ettevõtja, toob näiteid ettevõtlusest oma peres või kogukonnas, osaleb klassi ühistegevustes. Mõistab täpsuse olulisust matemaatika aines.
Turualased teadmised ja oskused	Mõistab töö, mängu ja vaba aja mõisteid, kasutab lihtsaid matemaatikateadmisi reaalses kontekstis. Oskab kaubanduses võrrelda kindlate koguste hindu ja leida vajadusel soodsaima toote.
Finantsalased teadmised ja oskused	Saab aru omahinna kujunemisest, sh selle sõltuvusest materjali kulust, töö tegemiseks kuluvast ajast, masstoodanguna ja ise tehtud kleidi hinna ja omapära erinevusest. Tunneb ressursi mõistet majanduse kontekstis. Mõistab lihtsustatud tasemel majandusringlust ja saab aru pere sissetulekute ja töö seostest, raha väärtusest ja säästmisest.

Ainevaldkond „Loodusained”

Loodusõpetus, I kooliaste

Maatriksi komponent	Seose kirjeldus
Arenguuskumus	Tahab/püüab esitada küsimusi enda jaoks keerukamate loodusnähtuste kohta; on enamasti lahendusi otsides püsiv.
Autonoomne motivatsioon	Oskab suunamisel või iseseisvalt põhjendada oma tegevuste väärtust ja olulisust, suudab püsida ka enda jaoks keerukate või igavate tegevuste ja ülesannete juures (elusorganismide vaatlemine ja jälgimine). Suunamisel tunneb ära probleeme, kirjeldab neid ja otsib lahendusviise (ohud looduses), oskab küsida vajadusel abi.
Meisterlikkusele suunatus	Välisel suunamisel tahab saada oma oskustes ja teadmistes paremaks (trükitud ja interaktiivsete kaartide kasutamise ja orienteerumisoskuse arendamine)
Emotsioonidega toimetulek	Märkab nähtuste vahelisi seoseid ja juhendamisel edastab vaatlusinfo erinevaid viise või lahendusi kasutades. Juhendamisel oskab otsida, märkab ja tõlgendab sotsiaalset infot ja oskab sobival reageerida; oskab tõlgendada teiste emotsioone; teha suhtlemisel teiste käitumisele kohaseid omistusi. Teadvustab oma emotsioone; kasutab kohaseid viise nendega toimetulekuks; oskab küsida abi. Kujunev oskus eristada tavakogemusel põhinevat ja teaduslikku teadmist (nt kuulujutu, legendi ja tegelike sündmuste eristamine).
Metatunnetus	Mõtleb probleeme lahendades ka sellele, kuidas ta seda lahendab; kirjeldab oma arengut. Oskab abi kutsuda.
Loovus	Märkab nähtuste vahelisi seoseid, suudab plaani või kaardi abil leitud infot looduses ette kujutada. Suundub kaarte või teekondi otsima digikeskkonda.
Probleemi-lahendus	Suunamisel tunneb ära probleeme, kirjeldab neid ja otsib lahendusviise. Oskab esitada küsimusi, mis aitavad probleemi lahenduseni jõuda.
Planeerimine	Juhendamisel kavandab ja järjestab tegevusi lihtsama eesmärgi saavutamiseks, planeerib selleks aega ja oskab valida töövahendeid. Tahab/püüab lahendada enda jaoks keerukamaid ülesandeid; on enamasti lahendusi otsides püsiv (mõõtmise, sobivate töövahendite valimine, tulemuste esitlemine).
Teadusmõisteline mõtlemine	Kujunev oskus eristada tavakogemusel põhinevat ja teaduslikku teadmist. Oskab vahet teha ilukirjanduslikul ja teaduslikul tekstil internetist ja trükikirjandusest looduse kohta infot otsides.
Eetika ja väärtuspõhisus	Teab kokkuleppeid ühiskonna ning keskkonna jätkusuutlikkuse tagamiseks ja järgib neid. Suunamisel pöörab tähelepanu looduskeskkonnas ja ühiskonnas kerkivatele probleemidele ja on

	huvitatud nende üle arutlemisest. Tegutsedes pöörab tähelepanu teiste olendite ja keskkonna heaolule.
Algatamine ja kaasamine	Teeb ettepanekuid ja näitab üles aktiivsust erinevate teekondade valikul orienteerumisel või uurimistöödel (taimede kasvatamine, komposteerimine). Kaasab tegevustesse teisi.
Suhtlusoskus	Märkab ja tõlgendab sotsiaalset infot ja oskab sobivalt reageerida; oskab tõlgendada teiste emotsioone; teha suhtlemisel teiste käitumisele kohaseid omistusi, mõistab nalja ja oskab nalja teha; käitub prosotsiaalselt.
Koostööoskus	Tegutseb koos teistega, vastutab enda tegevuse eest grupis, arvestab teistega. Täidab grupis eri rolle. / mõistab ühistegevuse vajadust; väljendab kaaslaste valikul isiklikku eelistust; oskab välja tuua põhjused kaaslaste valikul; arvestab kaaslaste vajaduste ja võimalustega ühistegevuses (projektid, uurimistööd)
Kultuuri mõistmine	Väärtustab kultuurilisi erinevusi ja teab, et inimeste vaheline väline erinevus ei tähenda alati seesmist erinevust. Valib sobivad suhtlemis- ja käitumisviisid.
Keskkonna mõistmine	Saab aru, mis on ettevõtlus ja kes on ettevõtja, toob näiteid ettevõtlusest oma peres või kogukonnas, osaleb klassi ühistegevustes õppekäikudel loodusesse, muuseumisse või matkadel. Koolilaaatadel osaleb keskkonda säästvalt, meisterdab tooteid taaskasutatavatest või keskkonnale ohututest materjalidest.
Turualased teadmised ja oskused	Mõistab töö, mängu ja vaba aja mõisteid. Tegutseb koos teistega, vastutab enda tegevuse eest grupis, arvestab teistega. Täidab grupis eri rolle. / mõistab ühistegevuse vajadust; väljendab kaaslaste valikul isiklikku eelistust; oskab välja tuua põhjused kaaslaste valikul; arvestab kaaslaste vajaduste ja võimalustega ühistegevuses
Finantsalased teadmised ja oskused	Saab aru omahinna kujunemisest, sh selle sõltuvusest materjali kulust, töö tegemiseks kuluvast ajast, masstoodanguna ja ise tehtud kleidi hinna ja omapära erinevusest.

Füüsika, kooliaste III

Maatriksi komponent	Seose kirjeldus
Arenguuskumus	Mõistab, et füüsika õppimisel on oluline roll loodusteadusliku ja tehnoloogiaalase kirjaoskuse arendamisel Mõistab, et loodusteadusliku meetodi rakendamine probleemide käsitlemisel eeldab ka keerukamate ja aeganõudvamate ülesannete lahendamist, seega tuleb harjutada püsivust erinevate lahenduste otsimisel

	Tagasisidestatud kontrolltööde ja praktiliste tööde analüüsimisel õpib enda ja teiste vigadest.
Autonoomne motivatsioon	Põhjustab oma tegevuste väärtust, lähtudes enda lähematest ja kaugematest eesmärkidest Avatud praktiliste tööde korral valib etteantud katsevahendite ja mõtteseadmete seast ning põhjustab, miks on antud valik tema arvates sobivaim eesmärgi täitmiseks.
Meisterlikkusele suunatus	Tahab saada oma füüsika keele rakendamise oskustes ja füüsika alastes teadmistes paremaks, märkab nii edusamme kui ka probleeme ja puudusi oma töödes, oskab neid sõnastada ja vajalikku abi küsida, kui ei suuda ise probleemi lahendada.
Emotsioonidega toimetulek	Mõistab, et füüsikas pole olemas valesid küsimusi Arutusülesannete lahendamisel mõistab kaasõpilaste vaatenurki ja väljendab kohasel viisil empaatiat Tõlgendab negatiivset emotsiooni tekitavat olukorda (lohaku- või tähelepanuvead kirjalikes töödes, pettumus saadud hindest) võimalusena sellest midagi õppida Väljendab kohaselt positiivseid emotsioone, nt ei kiitle teiste ees oma hästi väljatulnud tööga, analüüsib edusituatsioone emotsioone kõrvale jättes (miks mul läks hästi, mis aitas edu saavutada)
Metatunnetus	Mõtleb erinevates olukordades (nt uurimistööd tehes, probleeme lahendades) lahenduse leidmise protsessile ja iseenda mõtlemisele, vajadusel korrigeerib oma lähenemisviisi või lahenduskäiku; jälgib ja kirjeldab oma arengut.
Loovus	Teab, et füüsikud kasutavad uute teadmiste saamiseks loodusteaduslikku uurimismeetodit Eristab tavakogemusel põhinevat ja teaduslikku teadmist Oskab katseseadmeid ja –vahendeid vastavalt olukorrale disainida Püüab, arendamaks oma loovust, sama probleemi lahendamisel lähtuda erinevatest mudelitest (nt mehaanika ülesandeid saab lahendada, lähtudes Newtoni seadustest või lähtudes energia jäävusest) Osaleb õpilasleiutajate konkurssidel
Probleemi-lahendus	Suunamisel tunneb ära halvasti defineeritud probleeme, oskab neid määratleda ja lahendusviise pakkuda. Suunamisel hindab saadud arvuliste vastuste õigsust ja selgitab lahenduse sobivust ning lahenduskäiku
Planeerimine	Seab eesmärged ning planeerib eesmärkide saavutamise aega, tegevusi ja vahendeid praktiliste tööde sooritamisel. Põhjustab tegevuste järjestust, vajadusel muudab plaane paindlikult
Teadusmõisteline mõtlemine	Märkab loodusnähtuste vahelisi seoseid ja erinevaid seostamise aluseid Mõistab, et teadusliku teadmise õigsus sõltub selle õiges kontekstis kasutamisest Mõistab, et kõikide probleemide lahendamiseks ei sobi ratsionaalset mõtlemist eeldavad meetodid.
Eetika ja väärtuspõhisus	Mõistab kokkulepitud seadusi ja väärtusi ühiskonna ning looduskeskkonna jätkusuutlikkuse tagamiseks ja teeb tarbimisel teadlikke valikuid (elektri- ja soojusenergia säästev kasutamine, mürareostuse vähendamine) Mõistab roheline energia tootmise laiendamise vajalikkust Tegutseb teadliku ja aktiivse kodanikuna looduskeskkonnas ja ühiskonnas ettetulevate probleemide ennetamisel ja lahendamisel

	(kasutab katsevahendeid säästlikult, analüüsib hõõgpirnide ja valgusdioodlampide energiakulu) Mõistab füüsika kui baasteaduse rolli looduskeskkonnas toimuvate muutuste jälgimisel Erinevaid teabekeskondi uurimuslike tööde jaoks info kogumiseks ja andmete saamiseks kasutamisel järgib eetika reegleid (isikuandmed, viitamine allikatele)
Algatamine ja kaasamine	Rühmatöodes ja klasside vahelistes uurimuslikes projektides teeb ettepanekuid, algatab tegevusi ja näitab üles osalusaktiivsust. Rühmatööna tehtavates praktilistes töodes oskab aega jälgida ajaplaani muuta
Suhtlusoskus	Arendab eneseväljendusoskust uurimistööde kaitsmisel, väitlemisel või füüsikaalaste esitluste esitamisel, suudab ennast selgelt, asjakohaselt ja viisakalt väljendada Osكاب korrektselt kasutada füüsika termineid
Koostööoskus	Praktiliste tööde vahendite arvu piiratuse tõttu tehakse füüsikatundides rühmatööd suhteliselt tihti Rühmatöös osaledes vastutab õpilane enda tegevuse eest rühmas, arvestab teiste tugevuste või nõrkustega, valib teadlikult rühmas sobivad käitumisviisid Rühma liidri rolli sattudes lahendab erinevaid olukordi ja erimeelsusi
Kultuuri mõistmine	Mõistab loodusteadust kui arenevat kultuurinähtust Mõistab, kuidas erinevad avastused ja leiutised (ratas, aurumasin, reaktiivmootor, ...) mõjutavad kultuuriloolist arengut Valib paindlikult ja mõistvalt sobivad suhtlemis- ja käitumisviisid, väärtustades kultuurilist erinevust, sest õpikollektiividesse sulandub üha enam erinevatest rahvustest õpilasi Mõistab füüsikute osa teadusloos kui ühes osas kultuuriloost
Keskkonna mõistmine	Saab aru enda võimete, teadmiste, oskuste arendamise mõjust võimalikule tulevasele tööle tehnoloogia valdkondades ja ettevõtlusele Märkab äriideid, kus tootearenduses saab kasutada füüsikaalaseid teadmisi ja oskusi
Turualased teadmised ja oskused	Saab aru turgude toimimisest (elektrienergia maksumus ja erinevad hinnapaketid eraisikutele ja suurfirmadele) Hindab vajalikke ressursse ja tunneb ettevõtluse põhimõisteid, saab aru omahinna kujunemisest (elektrienergia omahind diiselsingeneraatori abil tootmisel) Omab ülevaadet elektriseadmete energiaklassidest
Finantsalased teadmised ja oskused	Õppides füüsikas informatsiooni kriitiliselt analüüsima, oskab teha eesmärgipäraseid valikuid finantsteenuste kasutamisel

Füüsika, IV kooliaste

Maatriksi komponent	Seose kirjeldus
Arenguskumus	Mõistab, et füüsika õppimisel on oluline roll loodusteadusliku ja tehnoloogiaalase kirjaoskuse arendamisel ja seega väärtustab õppimist

	<p>Mõistab, et loodusteadusliku meetodi rakendamine probleemide käsitlemisel eeldab ka keerukamate ja aeganõudvamate ülesannete lahendamist</p> <p>Valib teadlikult kõige sobivama saavutuseesmärgi</p>
Autonoomne motivatsioon	<p>Oskab iseseisvalt oma motivatsiooni suunata ja seostab õpitegevusi füüsikas väärtushinnangutega</p> <p>Avatud praktiliste tööde korral valib etteantud katsevahendite ja mõõteseadmete seast ning põhjendab, miks on antud valik tema arvates sobivaim eesmärgi täitmiseks</p>
Meisterlikkusele suunatus	<p>Tahab saada oma füüsika keele rakendamise oskustes ja füüsika alastes teadmistes paremaks, lahendab enda jaoks keerukaid ja uudseid ülesandeid ning reflekteerib enda arengut</p>
Emotsioonidega toimetulek	<p>Adub, et füüsikas pole olemas valesid küsimusi</p> <p>Arutusülesannete lahendamisel mõistab kaasõpilaste vaatenurki ja väljendab kohasel viisil empaatiat</p> <p>Tõlgendab negatiivset emotsiooni tekitavat olukorda (lohakus- või tähelepanuvead kirjalikes töödes, pettumus saadud hindest) võimalusena sellest midagi õppida</p> <p>Väljendab kohaselt positiivseid emotsioone, nt ei kiitle teiste ees oma hästi väljatulnud tööga, analüüsib edusituatsioone emotsioone kõrvale jättes (miks mul läks hästi, mis aitas edu saavutada)</p>
Metatunnetus	<p>Mõtleb erinevates olukordades (nt uurimistööd tehes, probleeme lahendades) lahenduse leidmise protsessile ja iseenda mõtlemisele, vajadusel korrigeerib oma lähenemisviisi või lahenduskaiku; jälgib ja kirjeldab oma arengut</p> <p>hindab enda ja teiste mõtlemisoperatsioonide loogilisust</p>
Loovus	<p>Teab, et füüsikud kasutavad uute teadmiste saamiseks loodusteaduslikku uurimismeetodit</p> <p>Eristab tavakogemusel põhinevat ja teaduslikku teadmist</p> <p>Oskab katseseadmeid ja –vahendeid vastavalt olukorrale disainida</p> <p>Püüab, arendamaks oma loovust, sama probleemi lahendamisel lähtuda erinevatest mudelitest (nt mehaanika ülesandeid saab lahendada, lähtudes Newtoni seadustest või lähtudes energia jäävusest)</p> <p>Märkab loodusnähtuste vahelisi seoseid ja kombineerib erinevate füüsikaosade õppimisel saadud teadmisi uudsel moel, lahendab kompleksülesandeid</p>
Probleemi-lahendus	<p>Tunneb ära halvasti defineeritud probleeme, oskab neid määratleda ja lahendusviise pakkuda</p> <p>Pärast probleemilahendust hindab lahendusviiside efektiivsust, lahendusprotsessi ja saadud arvuliste vastuste õigsust</p>
Planeerimine	<p>Seab endale ja ühises tegevuses ka teistele eesmärgid ning planeerib eesmärkide saavutamise aega, tegevusi ja vahendeid (näiteks praktiliste tööde sooritamisel)</p> <p>Põhjendab tegevuste järjestust, vajadusel muudab plaane paindlikult</p> <p>Seab kaugemaid eesmärgid ja kavandab nende poole liikumist (nt olles valinud füüsikateemalise uurimistöö)</p>
Teadusmõisteline mõtlemine	<p>Mõistab, et teadusliku teadmise õigsus sõltub selle õiges kontekstis kasutamisest</p> <p>Mõistab, et kõikide probleemide lahendamiseks ei sobi ratsionaalset mõtlemist eeldavad meetodid</p>

	<p>Seostab õpitud ja kannab teadmisi üle ühest valdkonnast teise</p> <p>Võtab arvesse erinevaid asjaolusid ja kontekste keeruliste nähtuste mõistmisel, oskab luua mudeleid</p>
Eetika ja väärtuspõhisus	<p>Mõistab kokkulepitud seadusi ja väärtusi ühiskonna ning looduskeskkonna jätkusuutlikkuse tagamiseks ja teeb tarbimisel teadlikke valikuid (elektri- ja soojusenergia säästev kasutamine, mürareostuse vähendamine)</p> <p>Mõistab rohelise energia tootmise laiendamise vajalikkust</p> <p>Tegutseb teadliku ja aktiivse kodanikuna looduskeskkonnas ja ühiskonnas ettetulevate probleemide ennetamisel ja lahendamisel (kasutab katsevahendeid säästlikult, analüüsib hõõgpirnide ja valgusdiodlampide energiakulu)</p> <p>Mõistab füüsika kui baasteaduse rolli looduskeskkonnas toimuvate muutuste jälgimisel (kliimamuutused, kosmiline prügi)</p> <p>Erinevaid teabekeskondi uurimuslike tööde jaoks info kogumiseks ja andmete saamiseks kasutamisel järgib eetika reegleid (isikuandmed, viitamine allikatele)</p> <p>Analüüsib kriitiliselt ja argumenteeritult füüsika ja tehnoloogiaga seotud ettevõtlust</p>
Algatamine ja kaasamine	<p>Rühmatöodes ja klasside vahelistes uurimuslikes projektides teeb ettepanekuid, algatab tegevusi ja näitab üles osalusaktiivsust.</p> <p>Rühmatöona tehtavates praktilistes töodes oskab aega jälgida ja ajaplaani vajadusel muuta</p> <p>Osaleb otsustusprotsessides kooli ja kogukonna tasandil</p>
Suhtlusoskus	<p>Arendab eneseväljendusoskust uurimistööde kaitsmisel, väitlemisel või füüsikaalaste esitluste esitamisel, suudab ennast selgelt, asjakohaselt ja viisakalt väljendada</p> <p>Oskab korrektselt kasutada füüsika termineid</p> <p>Märkab ja tõlgendab sotsiaalset infot ja oskab sobivalt reageerida</p>
Koostööoskus	<p>Praktiliste tööde vahendite arvu piiratuse tõttu tehakse füüsikatundides rühmatööd suhteliselt tihti.</p> <p>Rühmatöös osaledes vastutab õpilane enda ja kogu rühma tegevuse eest, mõistab erinevaid rolle ja nende olulisust rühmas</p> <p>Rühma liidri rolli sattudes lahendab erinevaid olukordi ja erimeelsusi</p> <p>Kaasab eesmärgist lähtuvalt vajalikke inimesi</p>
Kultuuri mõistmine	<p>Mõistab loodusteadust kui arenevat kultuurinähtust</p> <p>Mõistab füüsikute osa teadusloos kui ühes osas kultuuriloost</p> <p>Mõistab, kuidas erinevad avastused ja leiutised (ratas, aurumasin, reaktiivmootor, tuumaenergeetika, ...) mõjutavad kultuuriloolist arengut</p> <p>Valib paindlikult ja mõistvalt sobivad suhtlemis- ja käitumisviisid, väärtustades kultuurilist erinevust, sest õpikollektiividesse sulandub üha enam erinevatest rahvustest õpilasi</p> <p>Teostab ennast kultuuri kandja ja kujundajana</p>
Keskkonna mõistmine	<p>Saab aru enda võimete, teadmiste, oskuste arendamise mõjust võimalikule tulevasele tööle tehnoloogia valdkondades ja ettevõtlusele</p> <p>Märkab äriideid, kus tootearenduses ja ettevõtluses saab kasutada füüsikaalaseid teadmisi ja oskusi ning ratsionaalset mõtlemist</p>

Turuosalased teadmised ja oskused	Saab aru turgude toimimisest (elektrienergia maksumus ja erinevad hinnapaketid eraisikutele ja suurfirmadele) Hindab vajalikke ressursse ja tunneb ettevõtluse põhimõisteid, saab aru omahinna kujunemisest (elektrienergia omahind diiseldiisgeneraatori abil tootmisel) Omab ülevaadet elektriseadmete energiaklassidest
Finantsalased teadmised ja oskused	Õppides füüsikas informatsiooni kriitiliselt analüüsima, oskab teha eesmärgipäraseid valikuid finantsteenuste kasutamisel Koostab enda ja pere eelarve, analüüsib küttekulusid, elektrienergia kasutamist ja kavandab ressursside säästlikku kasutamist

Geograafia, III kooliaste

Maatriksi komponent	Seose kirjeldus
Arenguuskumus	Lahendab enda jaoks keerukamaid ülesandeid kaardi ja IT praktilisel kasutamisel, looduse erinevate osade ning inimtegevuse ja majanduse vastastikuse mõju seostamisel; Teab, et kaarditundmise ja rakendamise oskus ja loodusnähtuste vaheliste seoste märkamine on arendatav ja igapäeva elus vajalik ning oleneb omandatud teadmistest ja harjutamisest; On püsiv oma eesmärgi poole liikumisel ja otsib erinevaid lahendusi, näiteks reisiplaneerimise ülesande lahendamisel, looduses orienteerumisel või loodusvarade säästvaks kasutamiseks, kogu maailmast tervikliku pildi omandamiseks. Õpib enda ja teiste vigadest, püüab saada paremaks, suhtub vigade tegemisse lahenduste otsimisel kui õppimise loomulikku osasse; Teab, et pingutamise tulemusel arenevad kaarditundmise, looduses ja tööelus toimetuleku oskused, ning et pingutama peavad ka parimad.
Autonoomne motivatsioon	Oskab konkreetset geograafiateadmist ja õpitegevust mõtestada ja väärtustada; mõistab (oskab põhjendada), miks looduse ja ühiskonna tundmine on talle vajalik praegu ja tulevikus.
Meisterlikkusele suunatus	Tahab saada geograafia alastes teadmistes paremaks, märkab nii edusamme kui ka probleeme ja puudusi oma töödes, oskab neid sõnastada ja vajalikku abi küsida, kui ei suuda ise probleemi lahendada.
Emotsioonidega toimetulek	Tõlgendab halba emotsiooni tekitavat olukorda (nt oskuste vähesuse tõttu tekkinud vead digitaalse õppematerjali asutamisel, pettumus saadud hindest) võimalusena sellest midagi õppida (mida ma saan sellest õppida ja mida ma edasi teen); Väljendab kohaselt positiivseid emotsioone, nt ei kiitle teiste ees oma hästi väljatulnud tööga, analüüsib edu emotsioone kõrvale jättes (miks mul läks hästi, mis aitas edu saavutada);
Metatunnetus	Geograafia ülesannet sooritama asudes mõtleb, kuidas ta seda teostab ja milliseid oskusi selleks vaja on; Tegevuse ajal hindab, kuidas ta liigub oma eesmärgi suunas ja vajadusel teeb oma tegevustes muudatusi;

	Hindab lõpptulemust (kuidas mul läks) ja õppimise tulemusel toimunud arengut.
Loovus	Oskab pakkuda mitmeid erinevaid lahendusi tegutsemiseks mitmesugustes olukordades (nt inimtegevuse mõju vähendamiseks loodusele, kuidas leida lühim teekond kaardil või looduses liikumisel ühest punktist teise jne); Sobitab eri valdkondade teadmisi loodusnähtuste ja majanduse mõistmiseks ning põhjendab terviku olulisust (nt ökosüsteemid, ühe riigi ja Euroopa majandus).
Probleemi-lahendus	Märkab ainete vahelisi seoseid, otsib ja leiab erinevaid viise kaardi kasutamiseks, kombineerib teistes ainetes omandatud teadmisi loodusnähtuste kirjeldamiseks ja põhjendab nende kasulikkust igapäevaelus. Seostab õpitut ja kannab teadmisi üle ühest valdkonnast teise. Näiteks: otsib ja leiab erinevaid seoseid geoloogia ja pinnamoe vahel, arutleb, kuidas mõjutab pinnamood inimeste elu ja tegevust ning kuidas võivad pinnavormid aja jooksul muutuda; oskab pakkuda lahendusi looduslikele ja inimtekkelistele probleemidele; kombineerib loodusvaldkonna ja ajaloo teadmisi; võtab arvesse erinevaid asjaolusid rühvaste elutingimuste ja traditsioonide mõistmiseks.
Planeerimine	Mõtleb läbi iseseisva uurimusliku või praktilise töö eesmärgid, etapid, ressursi- ja ajakulu, sobivad töövõtted ja töövahendid, näiteks loodusvaatluse või katsete tegemiseks välitunnis, valib välitunniks sobiva riietuse vastavalt ilmale.
Teadusmõisteline mõtlemine	Oskab kaartidelt leida vajalikku infot, nende põhjal luua seoseid ja rakendada seda igapäevaelus esinevates olukordades. Näiteks digikaartide info kasutamise oskus teistes õppeainetes. Looduse, ajaloo ja majanduse seoste ja mõju mõistmine erinevates kultuurides Mõistab keskkonnasäästu, kvaliteedi, automatiseerimise ning töökohtade loomise aspekte majanduses.
Eetika ja väärtuspõhisus	Mõistab loodust säästva käitumise ja keskkonnasõbraliku tootmise tähtsust keskkonna jätkusuutlikkuse tagamiseks. Märkab enda ümber säästlikku ja vähemsäästlikku ressursikasutust ja tarbimist, nt jäätmete sorteerimine, taas- ja säästlik kasutus, pakub välja võimalusi keskkonnasõbralikeks lahendusteks. Teeb tarbimisel teadlikke valikuid, nt kasutab keskkonnasäästlikult toodetud ja vastupidavaid materjale, ausa kaubanduse printsiipe järgivaid ja tervislikke tooteid; Saab aru, mida tähendab autorikaitse ja kaubamärk; Tegutseb teadliku ja aktiivse kodanikuna, oskab käituda ohu korral ja mõistab abi vajadust looduskatastroofide puhul; Mõistab erinevates loodusoludes kujunenud kultuuride väärtusi, mõistab ka, et erinevates kultuurides kehtivad seal kokkulepitud seadused ja väärtused ühiskonna ning keskkonna jätkusuutlikkuse tagamiseks.
Algatamine ja kaasamine	Algatab tegevusi ja pakub välja erinevaid ideid ühistegevusteks (õppekäigu, matka, klassiekskursiooni planeerimisel), Kaasab teisi õpilasi, arvestab nende huvide ja soovidega ühisele eesmärgile jõudmiseks.

Suhtlusoskus	Teab, kuidas käituda erinevates olukordades (matkal, välitunnis, veebikeskkondades vm). Arendab eneseväljendusoskust enda töö teistele esitlemisel, põhjendab tehtud valikuid, suudab ennast selgelt, asjakohaselt ja viisakalt väljendada.
Koostööoskus	Rühmatöös ja välitunnis tegutseb koos teistega, vastutab enda tegevuse eest; Täidab grupis eri rolle, teeb ettepanekuid ja arvestab kaaslaste arvamustega. Arvestab tööprotsessis teistega, nt teiste erineva töö- või liikumistempoga, oskuste tasemega ülesannete jagamisel grupis, vajadusel aitab (selgitab) ja julgustab kaasõpilasi.
Kultuuri mõistmine	Mõistab maailma erinevates paikades elavate rahvaste kultuurilist ja loodusest tingitud eluviisi ja sellest põhjustatud erisugust majandustegevust. Valib paindlikult ja mõistvalt sobivad suhtlemis- ja käitumisviisid erinevast rahvusest või rassist inimestega suhtlemisel, väärtustab kultuurilist erinevust. Mõistab, et vaatamata välisele erinevusele on rahvad ja ühiskonnad sarnased oma eesmärkide rahvastikuprotsesside poolest. Oskab välja tuua Eesti ja eestlaste sarnasust ja erinevust multikultuurses Euroopas, on uhke Eesti üle.
Keskkonna mõistmine	Mõistab tehnoloogiliste vahendite ja seiresüsteemide tähtsust ja rakendamise võimalusi erinevates olukordades, keskkonna uurimisel, ettevõtluses ja oma tulevases töös. Hindab ressursside säästvat kasutamist ja mõistab maavarade kaevandamise tähtsust majandusringluses, nende ammendumise probleemi ja lahendamise vajadust. Mõistab looduslike tingimuste mõju inimtegevusele, riietusele, ehitistele, energiakasutusele, transpordile, kasvatatavatele kultuuridele jne.
Turualased teadmised ja oskused	Saab aru Eesti ja Euroopa (ka maailma) ühise turu toimimisest ning majandustegevuse võimalustest. Mõistab majanduse struktuuri ja ühiskonnas toimivaid protsesse, Saab aru tänapäeva ühiskonna probleemidest ressursside kasutamisel ja säästmisel. Saab aru majanduse spetsialiseerumise kasulikkusest tarbijale ja ettevõttele; Toob näiteid kodumaise toidukauba eeliste kohta ja väärtustab Eesti tooteid. Toob näiteid mitmesuguste teenuste (transpordi, turismi, meedia jne) kohta ja mõistab nende rahvusvahelisi seoseid.
Finantsalased teadmised ja oskused	Oskab määrata välismaise kauba päritolu ja selgitada, mis riikidest toodud kaupu võib leida meie polettidel ja miks kõiguvad toiduainete vm kaupade hinnad. Teab energia säästmise võimalusi ning väärtustab säästlikku energia tarbimist perekonnas. Lühiuurimuse tulemusel oskab selgitada näiteks koduasula energiamajandust ning elektri ja soojuse hinna kujunemist, mis põllukultuure on talunikul kõige otstarbekam toota ja kuidas internetist leida soodsat sõiduvahendit ja sõiduplaani optimaalse ja soodsa reisimarsruudi koostamiseks. Saab aru omahinna ja müügihinna kujunemisest, arvestades ressursside kättesaadavust ja loodusolude võimalusi, konkurentsi ja turu suurust.

Ainevaldkond „Sotsiaalsained”

Inimeseõpetus, III kooliaste

Maatriksi komponent	Seose kirjeldus
Arenguuskumus	<p>Huvitub enda arengust ja teab, et järjekindla harjutamise ja treenimise tulemusena on tal võimalik oma võimeid arendada ükskõik millisel teda huvitaval alal. Teadvustab, et elutee kujunemisel on tähtsaim tegur enda tahe ja tegutsemine.</p> <p>Oskab ületada ettetulevaid raskusi enda arendamisel ja eesmärgi saavutamisel, väärtustab enesekasvatust ja kasutab enesekasvatusvõtteid.</p> <p>Oskab kasutada eneseanalüüsi ja õppida vigadest. Jälgib ja kirjeldab oma arengut. Saab aru enda võimete, teadmiste, oskuste arendamise mõjust tulevasele tööle ja tegevusalale. Oskab mõtestada ebaõnnetumist arengukohana.</p> <p>On suunatud oma oskuste ja teadmiste osas arengule ja paremaks saamisele kaaslastega suhtlemisel ja suhete loomisel, tervislike eluviiside valikul ja riskikäitumise vältimisel. Õpib enda ja teiste vigadest.</p>
Autonoomne motivatsioon	<p>Oskab iseseisvalt oma motivatsiooni suunata, et jõuda oma valitud eesmärkideni elus ja saavutada õnnelik ja rahulolev elu, terved ja tugevad suhted ning tugev vaimne, füüsiline ja sotsiaalne tervis.</p> <p>Püsib enda jaoks raskete või igavate tegevuste ja ülesannete juures.</p>
Meisterlikkusele suunatus	<p>Tahab oma oskustes ja teadmistes areneda ja paremaks saada. Seab eesmärged ja teeb plaane eesmärgini jõudmiseks. Põhjendab oma tegevuste vajalikkust ja väärtust, lähtudes enda lähematest ja kaugematest eesmärkidest.</p> <p>Teab, millised on tema tugevamad ja nõrgemad küljed. Teab, milliseid enesekasvatuse võtteid kasutada taksituste ületamiseks.</p> <p>Oskab mõtestada ebaõnnestumist arengukohana. Kasutab olukorrale kohaseid viise (nt ennast toetavaid mõtteid) nendega toimetulekuks.</p>
Emotsioonidega toimetulek	<p>Tunneb ära oma emotsioonid, vajadusel reguleerib neid ning oskab teiste tundeid mõista ja empaatiat väljendada. Oskab kasutada lihtsamaid emotsioone reguleerivaid võtteid konflikt- ja stressiolukorras. Oskab tõlgendada teiste emotsioone.</p> <p>Teadvustab oma emotsioone edu ja ebaedu korral eesmärkideni jõudmise õppimisel, kasutab olukorrale kohaseid viise nendega toimetulekuks. Valib konteksti sobiva suhtlemisregistri kiusamise ja vägivalda korral, riskikäitumise situatsioonidest hoidumiseks.</p> <p>Oskab oma emotsioone ära tunda kiindumussuhete loomisel ja hoidmisel, stressi- ja kriisiolukordades.</p>

	<p>Oskab tõlgendada teiste emotsioone ka suhtlemisel veebis, ja telefonis.</p> <p>Oskab küsida abi enda ja teiste jaoks emotsionaalselt keerulistes olukordades</p>
Metatunnetus	<p>Oskab jälgida oma mõtlemist ja tegutsemist erinevates olukordades (riskikäitumine, konfliktsituatsioonid, õigete valikute tegemine) ning suudab vajadusel mõtlemis- või tegutsemisstrateegiaid muuta.</p> <p>Oskab ennast ja oma käitumist analüüsida ning arutleda õnnestumiste ja ebaõnnestumiste üle. Jälgib ja kirjeldab enda arengut.</p> <p>Mõtleb grupis lahenduse või konsensuse leidmise protsessile ja iseenda mõtlemisele, vajadusel korrigeerib oma lähenemisviisi või lahenduskäiku. Mõtleb, kas ja kuidas reguleerida oma mõtlemisviisi tervise kui heaoluseisundi saavutamiseks.</p> <p>Kasutab enesekasvatuse võtteid, et suunata end positiivsele mõtlemisele.</p> <p>Kriitilise mõtlemise oskus – otsustab ise, mis on väärt ja mis on õige.</p>
Loovus	<p>Oskab tegutseda olukordades, kus on vaja pakkuda erinevaid lahendusi (ajurünnakud, väitlemine, digivahendite kasutamine üleseannete täitmisel, rollimängud jne)</p> <p>Oskab leida nähtuste, teadmiste ja ideede vahel seoseid ja sarnasusi rühmatööde tegemisel, essee kirjutamisel, rollimängudes jne.</p>
Probleemilahendus	<p>Oskab hinnata lõpptulemust rühmas konsensuse või kompromissi leidmisel ja selgitada lahenduskäiku ning erinevate lahenduste kohasust.</p> <p>Teab, mida soovib saavutada ja valib sobiva käitumisviisi riskikäitumise vältimisel ja tervisealaste teadmiste ja oskuste kasutamisel.</p> <p>Otsib ja leiab viise oma vaimsete, füüsiliste ja sotsiaalsete terviseprobleemide lahendamiseks. Lahendab iseseisvalt jõukohaseid probleeme. Vajaduse korral otsib abi probleemi lahendamiseks.</p>
Planeerimine	<p>Oskab püstitada lähemaid ja kaugemaid eesmärke oma elutee kujundamisel ja planeerida eesmärkide elluviimiseks tegevusi. Oskab suurema eesmärgi saavutamiseks reastada väiksemad vaheetapid, planeerida aega ja vajadusel plaane korrigeerida.</p> <p>Oskab kirjeldada ka erinevate gruppide ühiseid eesmärke ning enda tegevust ühise eesmärgi saavutamiseks.</p> <p>Oskab püstitada eesmärke oma tervise seisundi parandamiseks ja planeerida nende eesmärkide elluviimiseks tegevusi (toitumine, liikumine, trennipäevik).</p>
Teadusmõisteline mõtlemine	<p>Eristab tavakogemusel põhinevat ja teaduslikku teadmist tervisevaldkonnas ja erinevate teabeallikate usaldusväärseuse hindamisel. Seostab õpitut ja oskab kasutada teadmisi suhtlussituatsioonides grupitöös (konsensuse ja kompromissi leidmisel, suhete alustamisel ja hoidmisel, konfliktisituatsioonides, stressiolukordades jne.)</p>
Eetika ja väärtuspõhisus	<p>Mõistab kokkulepituid norme, seadusi ja väärtusi ühiskonna ning keskkonna jätkusuutlikkuse tagamiseks ja järgib neid. Mõistab normide ja reeglite vajalikkust, teab alaealisi puudutavaid õigusi ja kohustusi ning täidab neid (koolikohustus, riskikäitumine, kiusamine ja vägivald,</p>

	<p>seksuaalkasvatuse teemad jne). Teab alaealisi puudutavat tööseadusandlust.</p> <p>Väärtustab inimeste vanuselist, kultuurilist erinevust, üksteise aitamist ja koostööd. Tegutseb teadliku kodanikuna ühiskonnas ettetulevate tervisealaste probleemide ennetamisel ja lahendamisel.</p> <p>Oskab ja tahab olla seaduskuulekas ning arutleda ühiskonnas kokkulepitud reeglite üle. Vastutab enda otsuste ja tegevuse eest</p>
Algatamine ja kaasamine	<p>Teeb ettepanekuid ja algatab tegevusi loovtööde ja projektipäevade raames noorte riskikäitumise teemadel ja terviseteadlikkuse tõstmiseks, koolis või ühiskonnas ettetulevate tervisealaste probleemide ennetamisel ja lahendamisel (teeb ettepanekuid spordi- ja tervisepäevade tegevusteks jne).</p> <p>Teeb ettepanekuid karjääri- ja ametite päevade läbiviimiseks, vilistlaste ja lapsevanemate kutsumiseks tundidesse. Kaasab tegevustesse teisi. Juhendamisel jagab rolle vastavalt kaaslaste huvidele, soovidele ja tegevuse eesmärkidele. Väärtustab kaaslaste erinevusi.</p>
Suhtlusoskus	<p>Suhtleb kohaselt erinevates suhtlussituatsioonides (konfliktid, stressiseisund, kiindumussuhted) ja erinevates keskkondades (veeb, telefon, näost-näku). Valib konteksti sobiva suhtlemistooni.</p> <p>Teab, kuidas enda eest seista ja konflikte lahendada. Käitub prosotsiaalselt. Valib paindlikult ja mõistvalt sobivad suhtlemis- ja käitumisviisid erinevates gruppides ja enda erinevate rollide puhul, ka kiindumussuhete loomisel ja säilitamisel.</p> <p>Saab hakkama suhtlussituatsioonides, et saavutada soovitud sotsiaalseid eesmärke. Mõistab teiste inimeste vaatenurki ja väljendab kohasel viisil empaatiat (seksuaaltervise teemad, soorollide ja –stereotüüpide teemad) Märkab ja tõlgendab sotsiaalset infot ja oskab sobivalt reageerida.</p> <p>Oskab teadlikult valida kohasema käitumisviisi ja pidurdada ebakohast. Märkab emotsioonide ja suhtlemise vahelisi seosed. Mõistab eakohast nalja ja oskab nalja teha.</p>
Koostööoskus	<p>Valib teadlikult kaaslased ühistegevusteks lähtuvalt ülesandest (grupitööd, rollimängud jne), kuid oskab töötada ka etteantud grupis.. Arvestab kaaslaste tugevuste ja nõrkustega ühise eesmärgi saavutamise nimel. (gruppide ja rollide teemad).</p> <p>Tegutseb koos teistega, vastutab enda tegevuse eest grupis või võrgustikus, arvestab teistega (grupi, grupi surve ja liidrirolli teemad). Täidab grupis erinevaid rolle. Vastutab enda tegevuse ja otsuste eest ning liidri rollis lahendab erinevaid olukordi ja erimeelsusi.</p> <p>Mõistab teiste inimeste vaatenurki ja väljendab kohasel viisil empaatiat. Oskab küsida abi.</p>
Kultuuri mõistmine	<p>Oskus mõista ja analüüsida kultuuride märgatavate ja varjatamate erinevuste ja sarnasuste taga olevaid tegureid.</p> <p>Mõistab, et väline erinevus ei tähenda alati seesmist erinevust, nagu ka väline sarnasus ei tugine alati seesmisele sarnasusele.</p>

	Teostab ennast kultuuri kandja ja kujundajana. Väärtustab kultuurilisi erinevusi. Valib paindlikult ja mõistvalt sobivad suhtlemis- ja käitumisviisid, väärtustades kultuurilist erinevust.
Keskkonna mõistmine	Teab, kuidas ärivõimalused kajastuvad lihtsas sotsiaalses, kultuurilises, looduslikus, tehnoloogilises ja majanduslikus kontekstis; Väärtustab ühiskonna reegleid ja norme ning mõistab nende vajalikkust, järgib neid igapäevaelus. Mõistab ettevõtluse võimalusi erinevates kontekstides.
Turualased teadmised ja oskused	Saab aru, et ettevõtlus loob võimalused inimeste vajaduste rahuldamiseks. Oskab hinnata ja kasutada ettevõtluse toimimiseks vajalikke ressursse.
Finantsalased teadmised ja oskused	Saab aru säästmise, investeerimise ja laenamise põhimõtetest. Oskab kasutada igapäevaseid pangateenuseid ja teha eelarveid. Oskab suunamisel/grupitööna koostada lihtsa ärimudeli, oskab kavandada ressursside kasutamist. Mõistab majandusringlust ja maksusüsteemi, teeb eesmärgipäraseid valikuid finantsteenuste kasutamisel.

Ühiskonnaõpetus, II kooliaste

Maatriksi komponent	Seose kirjeldus
Arenguskumus	Otsib lahendusi keerukamatele ühiskonnateemalistele väljakutsetele (demokraatia, õiglus, õigus ja vastutus, abivajajad, vabatahtlik töö, inimesevaheline erinevus, sallivus jm). Julgeb dilemmade lahendamisel jääda vähemusse ning on püsiv lahenduste leidmisel.
Autonoomne motivatsioon	Oskab suunamisel põhjendada oma tegevuste väärtust, lähtudes enda lähematest ja kaugematest eesmärkidest; Tänu sellele suudab enamasti püsida ka enda jaoks keerukate raskete ja või igavate tegevuste ja ülesannete juures.
Meisterlikkusele suunatus	Välisel suunamisel tahab saada oma oskustes ja teadmistes paremaks.
Emotsioonidega toimetulek	Täiskasvanu suunamisel: - Märkab ja nimetab enda ja teiste emotsioone; - Oskab eakohaselt oma emotsioone reguleerida; - Mõistab teiste vaatenurka ja väljendab empaatiat; - Oskab küsida abi enda jaoks emotsionaalselt keerulises olukorras; - Tõlgendab nii enda kui teiste ebaedu õppimismomendina.

Metatunnetus	Täiskasvanu suunamisel mõtleb lahenduskäigule ja tegevusplaanile tuttavates olukordades (nt raha kasutamisel, ettevõtluslaada osalemisel), hindab enda sooritust, vajadusel teeb muudatusi; kirjeldab oma hetkeolukorda ja õppimise tulemusel toimunud arengut, arutleb õnnestumiste ja ebaõnnestumiste põhjuste üle erinevaid olusid (nt aeg, suhted, motivatsioon) arvesse võttes.
Loovus	Leiab nähtuste vahelisi seoseid ja erinevaid seostamise aluseid. Sobitab erinevaid teadmisi ja pakub mitmeid lahendusviise.
Probleemi-lahendus	Tunneb iseseisvalt ära ja sõnastab probleeme, arutleb põhjuste üle isikliku kogemuse põhjal ja pakub/võrdleb probleemide lahendamiseks lihtsamaid viise. Õpetaja suunamisel selgitab lahenduskäiku, sh enda võimalusi ning hindab lahenduse tulemuslikkust ja sobivust. Lahendab iseseisvalt jõukohaseid probleeme.
Planeerimine	Juhendamisel kavandab ja järjestab tegevusi eesmärgi saavutamiseks, planeerib eesmärgipäraselt kohta, aega ja vahendeid, sh raha. Põhjustab tegevuste järjestust.
Teadusmõisteline mõtlemine	Eristab tavakogemusel põhinevat ja teaduslikku teadmist ettevõtluse ja ettevõtlikkuse kontekstis. Õpetaja suunamisel analüüsib, millal on kumbagi neist kohane kasutada. Seostab õpitut ja kannab teadmisi üle ühest valdkonnast teise.
Eetika ja väärtuspõhisus	Mõistab seaduste ja kokkulepitud väärtuste vajalikkust ühiskonna ning keskkonna jätkusuutlikkuse tagamiseks ja järgib neid. Mõistab, kuidas kokkulepped kujunevad, on valmis neid sõlmima. Märkab ja arutleb probleemide ja väärtuste üle ühiskonnas ja looduskeskkonnas. Tegutsedes pöörab tähelepanu teiste olendite ja keskkonna heaolule.
Algatamine ja kaasamine	Teeb ettepanekuid ja näitab üles aktiivsust aja ja tegevuste planeerimisel (nt esinejate kutsumine, laadad, oksjonid, heategevus, klassiekskursioonid jm) kooli ja kogukonna tasandil, vajadusel täiskasvanu suunamisel. Kaasab tegevustesse teisi.
Suhtlusoskus	Täiskasvanu juhendamisel: <ul style="list-style-type: none"> - Teab, kuidas käituda erinevates olukordades. - Märkab ja tõlgendab sotsiaalset infot ja oskab sobivalt reageerida. - Märkab emotsioonide ja suhtlemise vahelisi seosed. - Suhtleb kohaselt erinevates keskkondades (veeb, telefon, näost näkku suhtlemine), - Valib konteksti sobiva suhtlemisviisi. - Leiab teiste käitumisele erinevaid selgitusi.

	Mõistab eakohast nalja ja oskab nalja teha.
Koostööoskus	<ul style="list-style-type: none"> - Tegutseb koos teistega, vastutab enda tegevuse eest grupis või võrgustikus, arvestab teistega. - Täidab grupis eri rolle. - Mõistab ja selgitab ühistegevuse eeliseid üksinda tegutsemise ees. - Ütleb välja oma seisukohti ja põhjendab neid, arvestades suhtlemise head tava.
Kultuuri mõistmine	Väärtustab kultuurilisi erinevusi ja teab, et inimeste vaheline väline erinevus ei tähenda alati seesmist erinevust. Valib sobivad suhtlemis- ja käitumisviisid. Teostab ennast kultuuri kandja ja kujundajana.
Keskkonna mõistmine	Teab ettevõtluse võimalusi erinevates kontekstides.
Turualased teadmised ja oskused	Saab lihtsustud kujul aru turgude toimimisest ja tunneb ettevõtluse põhimõisteid.
Finantsalased teadmised ja oskused	Tunneb ressursi mõistet majanduse kontekstis. Mõistab majandusringlust ja maksusüsteemi, tunneb finantsteenuste liike.

Perekonnaõpetus, IV kooliaste

Maatriksi komponent	Seose kirjeldus
Arenguuskumus	Lahendab ülesandeid analüüsides erinevaid juhtumeid (perekonna loomine, perekond ja seadusandlus, perekonna sotsiaalsed tagatised, pereplaneerimine, seksuaaltervis, pere eelarve ja valikud jne) Oskab leida ja kasutada erinevaid strateegiaid eesmärkide poole liikumisel.
Autonoomne motivatsioon	<p>Mõtestab oma tegevusi perekonna ja kiindumussuhete valdkonnas isiklikult väärtuslike ja olulistena. Suunab iseseisvalt oma motivatsiooni, et jõuda oma valitud eesmärkideni elus ja saavutada õnnelik ja rahulolev elu ning terved ja tugevad lähisuhted.</p> <p>Oskab seostada turvaliste ja tugevate lähisuhete positiivset mõju inimese lähematele ja kaugematele eesmärkidele ning toimetulekule elus.</p>
Meisterlikkusele suunatus	Huvitub oma oskuste, teadmiste ja pädevuste sisulisest arengust suhete loomisel ja säilitamisel ning perekonna planeerimisel.

	Oskab valida erinevate perekonda ja kooselu puudutavate tegevuste puhul teadlikult kõige sobivama saavutuseesmärgi.
Emotsioonidega toimetulek	Tunneb ära enda emotsioonid ja oskab neid reguleerida, teab selleks erinevaid viise. Oskab tõlgendada teiste emotsioone. Mõistab teiste vaatenurki. Oskab väljendada kohasel viisil empaatiat. Märkab ja tõlgendab sotsiaalset infot ja oskab sobival reageerida. Tõlgendab ebaõnnestumist kui arengumomenti. Märkab vajadust välise abi järele emotsioonide reguleerimisega toimetulekul. Oskab küsida abi enda ja teiste jaoks emotsionaalselt keerulises olukorras. Tõlgendab nii enda kui teiste ebaedu õppimismomendina.
Metatunnetus	Oskab mõelda iseenda mõtlemisele. Oskab oma lahenduskäike ja tegevusplaane vajadusel parandada, arutleda õnnestumiste ja ebaõnnestumiste põhjuste üle. Oskab muuta oma mõtlemise lähenemisnurka, jälgida ja kirjeldada oma arengut. Oskab hinnata enda ja teiste mõttekäikude loogilisust (nt simulatsioonides, väitluses, päevakajalisi teemasid analüüsid jne)
Loovus	Loob nähtuste ja mõistete vahelisi seoseid ja erinevaid seostamise aluseid, pakub erinevaid lahendusviise. Kombineerib eri valdkondade teadmisi uudsel moel ja põhjendab tekkiva terviku kasulikkust.
Probleemi-lahendus	Tunneb iseseisvalt ära keerukaid probleeme, oskab neid määratleda, põhjuste üle arutleda ja lahendusviise pakkuda, sh kirjeldada enda võimalikku rolli probleemide lahendamisel (individuaalselt ja meeskonnas). Lahendab jõukohaseid probleeme. Hindab iseseisvalt lahendusviiside efektiivsust, lahendamise protsessi ja tulemust. Mõtleb erinevates olukordades lahenduse leidmise protsessile. Oskab märgata probleemi ning analüüsida erinevaid lahendusi. Oskab küsida abi.
Planeerimine	Seab endale ja ühises tegevuses ka teistele eesmärged ning planeerib eesmärkide saavutamise kohta, aega, etappe, tegevusi ja vahendeid, sh raha. Põhjendab tegevuste järjestust, vajadusel muudab plaane paindlikult. Seab kaugemaid eesmärged ja kavandab nende poole liikumist.
Teadusmõisteline mõtlemine	Eristab ja kasutab asjakohaselt tavakogemusel põhinevat ja teaduslikku teadmist ettevõtluse kontekstis, sh mõistab, et teadusliku teadmise õigsus sõltub selle õiges kontekstis kasutamisest. Seostab õpitut ja rakendab teadmisi valdkondade üleselt; arvestab erinevaid eesmärged ja kontekste ettevõtlusega seotud protsesside mõistmisel.
Eetika ja väärtuspõhisus	Seostab perekonnaga seotud tegevused väärtushinnangute ja vajadustega. Mõistab perekonda puudutavaid seadusi, norme ja väärtusi jätkusuutlikkuse tagamiseks ja oskab vajalikku infot teabekandjatest kiirelt leida ning analüüsida. Suudab mõista ja jälgida ühiskonnas kokkulepitud eetikapõhimõtteid pereplaneerimise ja kasvatusstiilide kasutamises osas. Mõistab perekonda ja lapsi puudutavaid norme ja väärtusi ühiskonna jätkusuutlikkuse tagamiseks.

	<p>Mõistab soostereotüüpide ja võrdõiguslikkuse mõju ühiskonna arengule (seosed hariduse, tööpanuse ja palga vahel). Mõistab teiste inimeste vaatenurki soostereotüüpide, võrdse kohtlemise ja erinevate seksuaalvähemuste kohta ja väljendab kohasel viisil empaatiat.</p> <p>Analüüsib kriitiliselt ja argumenteeritult ettevõtlusega seotud teemasid. Tegutseb jätkusuutlikkust arvestavalt ning saab aru, et jätkusuutlikkuse põhimõtte on majanduse ja ettevõtluse suhtes ülim.</p>
Algatamine ja kaasamine	<p>Teeb ettepanekuid, algatab tegevusi koolis ja kogukonnas, näitab üles ühiskondlikku aktiivsust. Osaleb otsustusprotsessides kooli ja kogukonna tasandil. Tõmbab tegevusse kaaslasi. Jagab rolle vastavalt kaaslaste huvidele, soovidele ja tegevuse eesmärkidele. Väärtustab kaaslaste erinevusi. Kaasab tegevustesse erinevaid kooliväliseid huvirühmi.</p>
Suhtlusoskus	<p>Oskab õigesti käituda erinevates olukordades (sh ost-müük, läbirääkimised jm) ja keskkondades (veeb, telefon, näost näkku suhtlemine). Oskab teadlikult valida kohasema käitumisviisi ja pidurdada ebakohast. Teab suhtlemisoskuste teooriat ja rakendab neid teadmisi praktikas (konfliktide lahendamine, suhtlemine pereliikmetega jm). Märkab ja tõlgendab sotsiaalset infot ja oskab sobivalt reageerida. Märkab emotsioonide ja suhtlemise vahelisi seoseid. Valib konteksti sobiva suhtlemisviisi. Leiab teiste käitumisele erinevaid selgitusi. Mõistab nalja ja oskab nalja teha.</p>
Koostööoskus	<p>On valmis vastutama oma tegevuse eest grupis (perekonnas), arvestama teiste grupi liikmetega. Oskab sõnastada ühise eesmärgi, arvestades kaaslaste seisukohti. Mõistab enda olulisust grupi eesmärgi saavutamisel; mõistab erinevaid rolle ja nende olulisust grupis. Valib ja rakendab grupis aktsepteeritud käitumisviise. Peab kinni grupi normidest. Mõistab erinevaid rolle ja nende olulisust perekonnas.</p>
Kultuuri mõistmine	<p>Mõistab kultuurilisi erinevusi suhtumisel perekonda ja seksuaalellu.</p> <p>Mõistab, millised omadused on kultuuriliselt universaalsed ja millised unikaalsed. Mõistab, et väline erinevus ei tähenda alati seesmist erinevust, nagu ka väline sarnasus ei tugine alati seesmisele sarnasusele.</p> <p>Teostab ennast kultuuri kandja ja kujundajana.</p>
Keskkonna mõistmine	<p>Mõistab, analüüsib ja hindab ettevõtluse võimalusi erinevates kontekstides. On ettevõtlik ja teab, mida teha oma ettevõtte asutamiseks. Suhtub positiivselt ettevõtlusesse ning oskab hinnata endas ettevõtjale vajalikke omadusi ja neid arendada.</p>
Turualased teadmised ja oskused	<p>Saab aru turgude toimimisest. Oskab hinnata vajalikke ressursse ja tunneb ettevõtluse põhimõisteid. Suhtub positiivselt ettevõtlusesse ning oskab hinnata endas ettevõtjale vajalikke omadusi ning neid arendada.</p>
Finantsalased teadmised ja oskused	<p>Oskab koostada enda ja pere eelarve, oskab kavandada ressursside säästlikku kasutamist. Mõistab majandusringlust ja maksusüsteemi, teeb eesmärgipäraseid valikuid finantsteenuste kasutamisel. Oskab analüüsida majandusprobleeme perekonna eelarve toimimise seisukohalt. Teab põhitõdesid ja oskab vastu võtta otsuseid investeerimise, laenude ja pensionifondide kohta.</p>

Ainevaldkond „Kunstiained”

Muusika, I kooliaste.

Maatriksi komponent	Seose kirjeldus
Arenguuskumus	Tahab/püüab lahendada enda jaoks keerukamaid ülesandeid; on enamasti lahendusi otsides püsiv. Kasutab keha-, rütmi- ja plaatpille lihtsamates kaasmängudes ning on ettevõtlik ise saateid välja mõtlema.
Autonoomne motivatsioon	Oskab suunamisel või iseseisvalt põhjendada oma tegevuste väärtust ja olulisust, suudab püsida ka enda jaoks keerukate või igavate tegevuste ja ülesannete juures. Õpib laulusõnad ja püsib rütmis.
Meisterlikkusele suunatus	Välisel suunamisel tahab saada oma oskustes ja teadmistes paremaks. Mäletab õpitud laulude sõnu, soovib mängida mõnda pilli lisaks plokkflöödile või väikekandlele.
Emotsioonidega toimetulek	Teadvustab oma emotsioone; kasutab kohaseid viise nendega toimetulekuks; oskab küsida abi. Tabab ka muusika meeleolu ja oskab seda väljendada.
Metatunnetus	Mõtleb probleeme lahendades ka sellele, kuidas ta seda lahendab; kirjeldab oma arengut. Soovib esineda
Loovus	Märkab nähtuste vahelisi seoseid ja erinevaid seostamise aluseid. Otsib erinevaid viise probleemi lahendamiseks või esinemiseks klassis või lapsevanematele, loob lihtsamaid kaasmänge. Praktiline loovtegevus, näiteks bänd, <i>playbox</i> , omalooming (muusikaline liikumine, dramatiseering, muusika kuulamine jne)
Probleemi-lahendus	Suunamisel tunneb ära probleeme, kirjeldab neid ja otsib lahendusviise. Leiab erinevaid vahendeid loo karakteristika väljendamiseks.
Planeerimine	Juhendamisel kavandab ja järjestab tegevusi lihtsama eesmärgi saavutamiseks, planeerib selleks aega ja vahendeid. Oskab kaaslastega esitada omanäoliselt mõne laulu või muusikapala.
Teadusmõisteline mõtlemine	Kujunev oskus eristada tavakogemusel põhinevat ja teaduslikku teadmist. Mõistab muusikalise kirjaoskuse tähtsust ning rakendab muusikalisi oskussõnu ning rakendab neid pillimängus.
Eetika ja väärtuspõhisus	Teab kokkuleppeid ühiskonna ning keskkonna jätkusuutlikkuse tagamiseks ja järgib neid. Suunamisel pöörab tähelepanu looduskeskkonnas (rütmipillide meisterdamine) ja ühiskonnas kerkivatele probleemidele ja on huvitatud nende üle arutlemisest (heategevuslikud ja toetuseks mõeldud kontserdid). Tegutsedes pöörab tähelepanu teiste olendite ja keskkonna heaolule.
Algatamine ja kaasamine	Teeb ettepanekuid ja näitab üles aktiivsust. Kaasab tegevustesse teisi. Praktiline loovtegevus, näiteks bänd, <i>playbox</i> , omalooming (muusikaline liikumine, dramatiseering, muusika kuulamine jne)
Suhtlusoskus	Märkab ja tõlgendab sotsiaalset infot ja oskab sobivalt reageerida; oskab tõlgendada teiste emotsioone; teha suhtlemisel teiste käitumisele kohaseid omistusi, mõistab nalja ja oskab nalja teha; käitub

	prosotsiaalselt. Püüab rääkida heliteostest, kunstistiilidest, -ajastutest jms, kasutades kirjelduses nii korrektset emakeelt kui ka ainespetsiifilist terminoloogiat.
Koostööoskus	Tegutseb koos teistega, vastutab enda tegevuse eest grupis, arvestab teistega. Täidab grupis eri rolle. / mõistab ühistegevuse vajadust; väljendab kaaslaste valikul isiklikku eelistust; oskab välja tuua põhjused kaaslaste valikul; arvestab kaaslaste vajaduste ja võimalustega ühistegevuses.
Kultuuri mõistmine	Väärtustab kultuurilisi erinevusi ja teab, et inimeste vaheline väline erinevus ei tähenda alati seesmist erinevust. Valib sobivad suhtlemis- ja käitumisviisid. Väärtustab uuenduslikke ning loovaid lahendusi
Keskkonna mõistmine	Saab aru, mis on ettevõtlus ja kes on ettevõtja, toetub muusikas individuaal- ja rühmatööle, seob uurimuslikud ning probleemipõhised ülesanded ja õpitava nüüdisaegse igapäevaeluga. Mõistab, et muusiku töö on raske, nõuab harjutamist, see ei ole alati edukas ning igapäevaselt kindel.
Turualased teadmised ja oskused	Mõistab töö, mängu ja vaba aja mõisteid, kasutab lihtsaid matemaatikateadmisi reaalses kontekstis. Õpib tegevust planeerima ja analüüsima, vastutama töö ja tulemusel eest. Tutvub valdkonnaga seotud elukutsete ning institutsioonidega. Püüab mõista, kuidas muusikud oma muusika kasutamise eest tasu teenivad.
Finantsalased teadmised ja oskused	Saab aru omahinna kujunemisest, sh selle sõltuvusest materjali kulust, töö tegemiseks kuluvast ajast, masstoodanguna ja ise tehtud toote hinna ja omapära erinevusest.

MUUSIKA II kooliaste

Maatriksi komponent	Seose kirjeldus
Arenguuskumus	Teab, et muusikalist võimekust ja loovust on võimalik arendada läbi järjekindla pingutust nõudva õppimise ja tegevuse tulemusel. Lahendab enda jaoks keerukamaid ülesandeid; julgeb muusikaga tegelemisel katsetada, eksida ja on erinevaid lahendusi otsides püsiv/järjekindel. Teab, et hea tulemusel nimel peavad pingutama ka parimad
Autonoomne motivatsioon	Oskab õpetaja abiga mõtestada muusikalise tegevuse vajalikkust. Oskab põhjendada ja väärtustada oma muusikalist tegevust, mille tulemusena peab seda oluliseks ja huvitavaks; mõistab, miks on vajalik muusikalise kirjaoskuse omandamine, et jõuda musitseerides emotsioone pakkuva tulemuseni. Seab endale koostöös õpetajaga kaugemaid eesmärke muusikalises tegevuses ja mõistab, miks see on talle vajalik;
Meisterlikkusele suunatus	Seab muusikas endale saavutuseesmärke, mis on suunatud paremaks saamisele. Tahab õpitut paremini mõista, teadmisi ja oskusi laulude ja

	pillilugude esitamisel rakendada. Oskab õpetaja abiga muusikat võimalikult heal tasemel esitada ja kuulata, seda paremini mõista lähtuvalt omandatud muusikalisest kirjaoskusest ja teadmistest;
Emotsioonidega toimetulek	Oskab oma emotsioone ära tunda ja vajadusel reguleerida. Oluline on muusikat esitades oma emotsioone vastavalt olukorrale väljendada. (Näiteks esinemistel koolikaaslaste ees on tähtis saada üle üleliigsest pabistamisest, närveerimisest. Annab endale aru, et muusika esitamisel on vajalik väljendada oma emotsioone lähtuvalt teose sisust ja meeleolust). Oskab hinnata ka kaasõpilaste esinemist ja väljendatavaid emotsioone, nende tundemailma. Oskab reguleerida oma emotsioone klassitunnis igas olukorras (ka juhul, kui miski ei õnnestu) ja mõistab teiste tundeid, väljendab empaatiat
Metatunnetus	Oskab jälgida oma mõtlemist ja tegutsemist ning suudab oma tegutsemisstrateegiaid suunata. Õpetaja suunamisel mõtleb oma tegevusplaanide üle, oskab arutleda oma õnnestumiste ja ebaõnnestumiste põhjuste üle (nt loovtöö planeerimisel, referaadi koostamisel, kontrolltööks valmistumisel jm). Hindab enda sooritust, õppimise tulemusel toimunud arengut (nt laulu või pilliloo esitamisel)
Loovus	Oskab leida nähtuste, teadmiste ja ideede vahel seoseid ja sarnasusi; genereerida ideid ja lahendusi; kombineerida eri valdkondade teadmisi ja põhjendada tekkiva terviku kasulikkust. (Nt rakendab teadmisi emakeelest, muusikateose loomisel kasutab digivahendeid jm). Omab eelteadmisi ja oskusi, mille pinnalt loovust rakendada. (muusikaline kirjaoskus, muusikaline oskussõnavara jne) Pakub välja teistele ootamatuid ja uudseid lahendusi (Nt omaloomingulise rütmilise kaasmängu, rütmikaanoni, laulu, pilliloo loomisel)
Probleemi-lahendus	Tunneb iseseisvalt ära ja sõnastab probleeme, arutleb isikliku kogemuse põhjal põhjuste üle; pakub probleemide lahendamiseks lihtsamaid viise. (Nt õpilane valis esitamiseks liiga suure ulatusega ja keerulise laulu). Õpetaja suunamisel selgitab lahenduskäiku ja pakub probleemi lahendamiseks lihtsamaid viise (s.t. õpetaja suunamisel valib õppimiseks lihtsama laulu)
Planeerimine	Kavandab ja järjestab õpetaja juhendamisel tegevusi eesmärgi saavutamiseks. (Nt millal ja kui palju on enne esinemist vaja teha proove; kui palju peab kodus iseseisvalt harjutama ja õppima). Planeerib koos juhendajaga eesmärgipäraselt kohta, aega ja vahendeid (nt praktilise loovtöö planeerimine või millal käia kontserdil ja millal kirjutada sellest valmis elamusjutt).
Teadusmõisteline mõtlemine	On teadlik muusikatööstuse rollist majanduses. Tunnetab muusikaajaloos muusikastiilide seoseid ühiskonnas toimuvate protsessidega. Õpetaja suunamisel õpib kuulama erinevatel aegadel ja erinevate rahvaste kultuuris loodud muusikat ning lähtuvalt helikeelest selle üle arutlema.
Eetika ja väärtuspõhisus	Oskab tegutseda teisi arvestavalt ja keskkonda väärtustavalt, pidades oluliseks õiglust, ausust, hoolivust. Nt meie ümbritsevat keskkonda ei risustata tervist kahjustava müraga. Siin kehtib mõte: „Muusika algab

	<p>vaikusest“. Mõistab lubaduste andmisel nende täitmise kohustust. Oskab hinnata oma tegevuse mõju ja tagajärgi.</p> <p>Mõistab, et jätkusuutlikkus on ülimuslik ettevõtlikkuse suhtes (nt laulupidude protsess ja nende jätkusuutlikkus).</p>
Algatamine ja kaasamine	<p>Näitab üles aktiivsust tegevuste algatamisel ja kaaslaste kaasamisel. Näiteks tuleb välja ettepanekuga, millist laulu laulda, kellega laulda, kuidas laulda. Klassivälises töös (koorides, muusikaringides osaledes) pakub välja ideid ja algatab täiskasvanu suunamisel laululaagrite korraldamiseks, esinemisteks nii oma koolis kui ka väljaspool kooli.</p>
Suhtlusoskus	<p>Tuleb toime erinevates sotsiaalsetes olukordades. Märkab ja tõlgendab sotsiaalset infot ja oskab sobivalt reageerida.</p> <p>Muusikatunnis teab, millal kontakti võtta ja vestlust algatada, millal aktiivselt kuulata. Teab, kuidas suhelda suuliselt silmast-silma või telefoni teel, kirjalikult ja digitaalselt (muusikatunnis õpilasena, klassivälises töös koorilauljana, solistina, vokaalansambli liikmena, pilliringi liikmena jm). Seega valib konteksti sobiva suhtlemisviisi.</p>
Koostööoskus	<p>Tegutseb koos teistega, vastutab enda tegevuse eest grupis (klass, koor, ansambel), arvestab teistega. Teadvustab, et ta on meeskonna edukal toimimisel oluline lüli. Arvestab grupis suhtlemise head tava.</p>
Kultuuri mõistmine	<p>Eesti regilaulu ja uuema rahvalaulu esitamise kaudu omandab teadmisi eesti folkloori kohta. Teostab ennast seeläbi kultuuri kandjana. Samuti kuulab erinevaid rahvamuusika esitusi ja tänapäeva eesti folkmuusika esitajaid. Osaleb kultuurikandjana laulu- ja tantsupeo protsessis, väärtustab seda (klassiväliselt: koor, tantsurühm). Oskab käituda ja suhelda sobivalt meie kultuuriruumile. Väärtustab kultuurilisi erinevusi läbi teiste rahvaste muusika õppimise.</p>
Keskkonna mõistmine	<p>Arutleb oma kogukonna ja maailma võimaluste ja väljakutsete üle. Teab, et ka väikesest Eestist on maailmas esile tõusnud mitmeid andekaid ja ettevõtlikke muusikuid ja heliloojaid.</p>
Turualased teadmised ja oskused	<p>Mõistab enda õigustest ja kohustustest muusika tarbijana. (Nt teab, et kui läheb kontserdile, siis ostab pileti. Artistidele, kes esinevad, on see töö, mille eest saadakse töötasu)</p>
Finantsalased teadmised ja oskused	<p>Omab lihtsustatud ettekujutust kontserdi piletihinna kujunemisest.</p>

MUUSIKA III kooliaste

Maatriksi komponent	Seose kirjeldus
Arenguuskumus	<p>Teab, et muusikalist võimekust, loovust ja oskusi on võimalik arendada läbi järjekindla pingutust nõudva õppimise ja tegevuse tulemusel;</p> <p>Lahendab enda jaoks keerukamaid ülesandeid, soovib ennast proovile panna; julgeb muusikaga tegelemisel katsetada, eksida ja vigadest õppida; on erinevaid lahendusi otsides püsiv/järjekindel;</p> <p>Teab, et hea tulemuse nimel peavad pingutama ka parimad</p>
Autonoomne motivatsioon	<p>Oskab iseseisvalt mõtestada muusikalise tegevuse vajalikkust;</p> <p>Oskab põhjendada ja väärtustada oma muusikalist tegevust, mille tulemusena peab seda oluliseks ja huvitavaks; Mõistab, miks on vajalik muusikalise kirjaoskuse omandamine, et jõuda musitseerides emotsioone pakkuva tulemuseni; Suudab püsida enda jaoks raskete või igavate ülesannete juures.</p> <p>Seab endale koostöös õpetajaga kaugemaid eesmärke muusikalises tegevuses ja mõistab, miks see on talle vajalik;</p>
Meisterlikkusele suunatus	<p>Seab muusikas endale saavutuseesmärke, mis on suunatud paremaks saamisele. Tahab õpitut paremini mõista, teadmisi ja oskusi laulude ja pillilugude esitamisel rakendada. Oskab õpetaja abiga muusikat võimalikult heal tasemel esitada ja kuulata, seda paremini mõista lähtuvalt omandatud muusikalisest kirjaoskusest ja teadmistest;</p>
Emotsioonidega toimetulek	<p>Oskab eakohaselt oma emotsioone ära tunda ja vajadusel reguleerida. Oluline on muusikat esitades oma emotsioone vastavalt olukorrale väljendada. (Näiteks esinemistel koolikaaslaste ees on tähtis saada üle üleliigsest pabistamisest, närveerimisest. Annab endale aru, et muusika esitamisel on vajalik väljendada oma emotsioone lähtuvalt teose sisust ja meeleolust). Oskab hinnata ka kaasõpilaste esinemist ja väljendatavaid emotsioone, nende tundemailma.</p> <p>Täiskasvanu suunamisel: oskab reguleerida oma emotsioone klassitunnis igas olukorras (ka juhul, kui miski ei õnnestu) ja mõistab teiste tundeid, väljendab empaatiat</p>
Metatunnetus	<p>Oskab jälgida oma mõtlemist ja tegutsemist ning suudab oma tegutsemisstrateegiaid suunata. Õpetaja suunamisel mõtleb oma tegevusplaanide üle, oskab arutleda oma õnnestumiste ja ebaõnnestumiste põhjuste üle, vajadusel korrigeerib oma lähenemisviisi (nt loovtöö planeerimisel, referaadi koostamisel, muusikaliseks projektiks valmistumisel jm). Hindab enda sooritust, õppimise tulemusel toimunud arengut (nt laulu või pilliloo esitamisel)</p>
Loovus	<p>Oskab leida nähtuste, teadmiste ja ideede vahel seoseid ja sarnasusi; genereerida ideid ja lahendusi; kombineerida eri valdkondade teadmisi ja põhjendada tekkiva terviku kasulikkust. (Nt rakendab teadmisi emakeelest, muusikateose loomisel kasutab digivahendeid jm). Omab</p>

	<p>eelteadmisi ja oskusi, mille pinnalt loovust rakendada. (muusikaline kirjaoskus, muusikaline oskussõnavara jne) Pakub välja teistele ootamatuid ja uudseid lahendusi (Nt omaloomingulise rütmilise kaasmängu, rütmikaanoni, laulu, pilliloo loomisel)</p>
Probleemi-lahendus	<p>Tunneb õpetaja suunamisel ära halvasti defineeritud probleeme. Arutleb iseseisvalt probleemi põhjuste üle, arutleb isikliku kogemuse põhjal põhjuste üle; pakub probleemide lahendamiseks lahenduskäike. (Nt õpilane valis esitamiseks liiga suure ulatusega ja keerulise laulu või ka üle jõu osutunud instrumentaalmuusika pala). Õpetaja suunamisel selgitab lahenduskäiku ja pakub probleemi lahendamiseks lihtsamaid viise (s.t. õpetaja suunamisel valib õppimiseks lihtsama laulu)</p>
Planeerimine	<p>Planeerib koos juhendajaga eesmärgipäraselt kohta, aega ja vahendeid (nt praktilise loovtöö planeerimine või millal käia kontserdil ja millal kirjutada sellest valmis elamusjutt). Seab kaugemaid eesmärke ja kavandab nende poole liikumist.</p>
Teadusmõisteline mõtlemine	<p>Eristab tavakogemusel põhinevat ja teaduslikku teadmist. Seostab õpitud ja kannab teadmisi ühest valdkonnast teise. (Nt Ettevõtlikkuse ja ettevõtluse kontekstis on teadlik muusikatööstuse rollist majanduses. Tunnetab muusikaajaloos muusikastiilide seoseid ühiskonnas toimivate protsessidega. Õpetaja suunamisel kuulab erinevatel aegadel ja erinevate rahvaste kultuuris loodud muusikat ning lähtuvalt helikeelest on valmis selle üle arutlema).</p>
Eetika ja väärtuspõhisus	<p>Mõistab kokkulepituid seadusi ja väärtusi ühiskonna ning keskkonna jätkusuutlikkuse tagamiseks ja järgib neid. Oskab tegutseda teisi arvestavalt ja keskkonda väärtustavalt, pidades oluliseks õiglust, ausust, hoolivust. Nt teab, et meie ümbritsevat keskkonda ei risustata tervist kahjustava müraga. Järgib mõtet: „Muusika algab vaikusest“.</p> <p>Mõistab lubaduste andmisel nende täitmise kohustust. Oskab hinnata oma tegevuse mõju ja tagajärgi.</p> <p>Mõistab, et jätkusuutlikkus on ülimuslik ettevõtlikkuse suhtes (nt laulupidude protsess ja nende jätkusuutlikkus).</p>
Algatamine ja kaasamine	<p>Näitab üles aktiivsust tegevuste algatamisel ja kaaslaste kaasamisel otsustusprotsessides. (Nt tuleb välja ettepanekuga, millist muusikaüritust koolis korraldada, millist laulu kontserdiks ette valmistada, kellega laulda, kuidas laulda. Klassivälises töös (koorides, muusikaringides osaledes) pakub välja ideid ja algatab täiskasvanu suunamisel laululaagrite korraldamiseks, esinemisteks nii oma koolis kui ka väljaspool kooli).</p>
Suhtlusoskus	<p>Tuleb toime ja teab täiskasvanu juhendamisel, kuidas käituda erinevates sotsiaalsetes olukordades. Märkab ja tõlgendab sotsiaalset infot ja oskab sobivalt reageerida.</p> <p>Nt oskab valida kohase käitumisviisi kontserdil, muusikaetendusel. Muusikatunnis teab, millal kontakti võtta ja vestlust algatada, millal aktiivselt kuulata. Teab lähtuvalt oma rollist, kuidas suhelda suuliselt</p>

	silmast-silma või telefoni teel, kirjalikult ja digitaalselt (õpilasena, klassivälises töös koorilauljana, solistina, vokaalansambli liikmena, pilliringi liikmena jm). Seega valib konteksti sobiva suhtlemisviisi. Mõistab eakohast nalja ja oskab nalja teha.
Koostööoskus	Tegutseb koos teistega, vastutab enda tegevuse eest grupis (klass, koor, ansambel), arvestab teistega. Teadvustab, et ta on meeskonna edukal toimimisel oluline lüli. Valib kaaslasi vastavalt tegevuse eesmärgile (ansambli koosseisu valik), kui oskab töötada ka etteantud grupis (koolikooris). Arvestab grupis suhtlemise head tava.
Kultuuri mõistmine	Eesti regilaulu ja uuema rahvalaulu esitamise kaudu omandab teadmisi eesti folkloori kohta. Teostab ennast seeläbi kultuuri kandjana. Samuti kuulab erinevaid rahvamuusika esitusi ja tänapäeva eesti folkmuusika esitajaid. Teostab ennast kultuurikandja ja kujundajana laulu- ja tantsupeo protsessis, väärtustab seda (kooris, tantsurühmas). Oskab käituda ja suhelda sobivalt meie kultuuriruumile. Väärtustab kultuurilisi erinevusi läbi teiste rahvaste muusika õppimise.
Keskkonna mõistmine	Arutleb võimaluste ja väljakutsete üle oma kogukonnas, Eestis, maailmas. Teab, et ka väikesest Eestist on maailmas esile tõusnud mitmeid andekaid ja ettevõtlikke muusikuid ja heliloojaid. Tunneb oma kogukonnast sirgunud edukaid muusikategelasi Eestis.
Turualased teadmised ja oskused	Mõistab enda õigustest ja kohustustest muusika tarbijana. (Nt teab, et kui läheb kontserdile, siis ostab pileti. Artistidele, kes esinevad, on see töö, mille eest saadakse töötasu). Mõistab muusikatööstuse rolli majanduses. Oskab hinnata muusikatööstuse produkti, s. o. levimusmuusika toimimise allumist turumajanduse seadustele.
Finantsalased teadmised ja oskused	Mõistab majandusringlust ja maksusüsteemi. Nt Teab, kuidas kujuneb muusikatööstuses toodetud toote hind (CD-plaat) ja kuidas ja kelle vahel jagunevad plaadi müügist saadavad tulud. Teab, kuidas toimivad turumajanduse tingimustes Eesti Autorite Ühing, Eesti Fonogrammitootjate ühing ja Eesti Esitajate Liit. Omab lihtsustatud ettekujutust kontserdi piletihinna kujunemisest.

MUUSIKA, IV kooliaste

Maatriksi komponent	Seose kirjeldus
Arenguuskumus	<p>Teab, et muusikalist võimekust, loovust ja oskusi on võimalik arendada läbi järjekindla pingutust nõudva õppimise ja harjutamise tulemusel;</p> <p>Lahendab enda jaoks keerukaid ja uudseid ülesandeid; julgeb muusikaga tegelemisel katsetada, eksida ja vigadest õppida; on erinevaid lahendusi otsides püsiv/järjekindel; reflekteerib enda arengut</p> <p>Teab, et hea tulemuse nimel peavad pingutama ka parimad</p>
Autonoomne motivatsioon	<p>Oskab iseseisvalt mõtestada muusikalise tegevuse vajalikkust;</p> <p>Oskab põhjendada ja väärtustada oma muusikalist tegevust, mille tulemusena peab seda oluliseks ja huvitavaks; Mõistab, miks on vajalik muusikalise kirjaoskuse omandamine, et jõuda musitseerides emotsioone pakkuva tulemuseni; Suudab püsida enda jaoks raskete või igavate ülesannete juures.</p> <p>Seab endale koostöös õpetajaga kaugemaid eesmärke muusikalises tegevuses ja mõistab, miks see on talle vajalik;</p> <p>Seostab muusikavaldkonna tegevused enda väärtushinnangute ja vajadustega. Nt kontserdile minnes tunneb äratundmisrõõmu, sest tekivad seosed muusikatunnis õpituga. Seega saab kinnitust enda vajadustele.</p>
Meisterlikkusele suunatus	<p>Väärtustab õppimist: seab muusikas endale saavutuseesmärke, mis on suunatud paremaks saamisele ja arenemisele;</p> <p>Tahab õpitud paremini mõista, teadmisi ja oskusi muusika kuulamisel ja muusikaga tegelemisel rakendada.</p> <p>Valib eri tegevuste puhul teadlikult kõige sobivama saavutuseesmärgi. Nt tahab laiendada muusikaloo õppimise kaudu oma kultuurilist silmaringi; tahab saada teavet ühiskonnaelu, majanduse arengu ja muusikaloo omavahelistest seostest</p>
Emotsioonidega toimetulek	<p>Oskab oma emotsioone reguleerida, kasutades selleks kohanemist toetavaid viise. Mõistab teiste vaatenurka ja väljendab empaatiat, on teistele toeks. Oskab küsida abi emotsionaalselt keerulises olukorras. (Näiteks esinemistel koolikaaslaste ees on tähtis saada üle üleliigsest pabistamisest, närveerimisest. Oskab liigset pabistamist ise reguleerida. Annab endale aru, et muusika esitamisel on vajalik väljendada oma emotsioone lähtuvalt teose sisust, ajastust, mil teos on loodud ja meeleolust. Oskab hinnata ka kaasõpilaste esinemist ja väljendatavaid emotsioone, toetada teisi).</p> <p>Oma ebaedu oskab tõlgendada ja sellest järeldusi teha.</p>
Metatunnetus	<p>Oskab jälgida oma mõtlemist ja tegutsemist ning suudab oma tegutsemisstrateegiaid suunata. Mõtleb olukorra lahenduse protsessile, vajadusel korrigeerib oma lahenduskäiku. Õpetaja suunamisel mõtleb</p>

	<p>enda mõttekäikude loogilisust (nt uurimistöö planeerimisel, omaloomingu komponeerimisel ja esitamisel, referaadi koostamisel, muusikaliseks projektide korraldamisel ja üritusteks valmistumisel jm). Hindab enda sooritust, õppimise tulemusel toimunud arengut</p>
Loovus	<p>Oskab leida nii konkreetsete kui abstraktsete nähtuste ja mõistete vahel seoseid ja sarnasusi; genereerida ideid ja lahendusi mitmetasandilistele probleemidele; kombineerida eri valdkondade teadmisi ja põhjendada tekkiva terviku kasulikkust. (Nt rakendab teadmisi emakeelest, muusikateose loomisel, noodistamisel kasutab digivahendeid jm). Omab eelteadmisi ja oskusi, mille pinnalt loovust muusikas rakendada. (muusikaline kirjaoskus, muusikaline oskussõnavara jne)</p>
Probleemi-lahendus	<p>Tunneb iseseisvalt ära halvasti defineeritud probleeme ja õpetaja suunamisel keerukaid probleeme. Arutleb iseseisvalt probleemi põhjuste üle, arutleb isikliku kogemuse põhjal põhjuste üle; pakub probleemide lahendamiseks lahenduskäike. Oskab kirjeldada enda rolli lahenduskäigu leidmisel (Nt probleem, kuidas valmistuda pealtnäha keeruliseks kursuse kuulamistööks)</p>
Planeerimine	<p>Planeerib eesmärgipäraselt kohta, aega, etappe ja vahendeid (nt uurimistöö planeerimine muusikast; planeerib millal ja kus käia kontserdil ja millal kirjutada sellest retsensioon). Vajadusel muudab plaane paindlikult. Seab kaugemaid eesmärke ja kavandab nende poole liikumist (nt muusikaga seotud elukutse valikut: muusikaõpetaja, koorijuht, helirežissör, helitehnik, toonmeister, muusik, laulja, muusikateadlane jne)</p>
Teadusmõisteline mõtlemine	<p>Eristab ja kasutab tavakogemusel põhinevat ja teaduslikku teadmist ettevõtluse kontekstis. Seostab õpitut ja kannab teadmisi ühest valdkonnast teise. (Nt ettevõtluse kontekstis on teadlik muusikatööstuse rollist majanduses. Tunnetab muusikaloos arenevate ja muutuvate muusikastiilide seoseid ühiskonna- ja majanduselus toimuvate protsessidega).</p>
Eetika ja väärtuspõhisus	<p>Mõistab kokkulepitud seadusi ja väärtusi ühiskonna ning keskkonna jätkusuutlikkuse tagamiseks ja järgib neid. Oskab tegutseda teisi arvestavalt ja keskkonda väärtustavalt, pidades oluliseks õiglust, ausust, hoolivust. Nt teab, et meie ümbritsevat keskkonda ei risustata tervist kahjustava müraga. Järgib mõtet: „Muusika algab vaikusest“.</p> <p>Mõistab lubaduste andmisel selle täitmise kohustust. Oskab hinnata oma tegevuse mõju ja tagajärgi. Näitab üles kodanikuaktiivsust elukeskkonnas ja ühiskonnas ettetulevate probleemide lahendamisel.</p> <p>Mõistab, et jätkusuutlikkus on ülimuslik ettevõtluse suhtes (nt laulupidude protsess ja nende jätkusuutlikkus).</p>
Algatamine ja kaasamine	<p>Näitab üles aktiivsust tegevuste algatamisel ja kaaslaste kaasamisel otsustusprotsessides nii koolis kui ka kogukonnas, näitab üles ühiskondlikku aktiivsust. (Nt tuleb välja ettepanekuga, millist muusikaüritust koolis korraldada, millist laulu kontserdiks ette valmistada, kellega laulda, kuidas laulda. Klassivälises töös (koorides,</p>

	muusikaringides osaledes) pakub välja ideid ja algatab koostöös dirigendiga laululaagrite korraldamist, esinemisi nii oma koolis kui ka väljaspool kooli).
Suhtlusoskus	<p>Tuleb toime ja teab täiskasvanu juhendamisel, kuidas käituda erinevates sotsiaalsetes olukordades. Märkab ja tõlgendab sotsiaalset infot ja oskab sobivalt reageerida.</p> <p>Nt Muusikaüritust korraldades teab, kuidas pidada läbirääkimisi (veeb, telefon, näost näkku suhtlemine); oskab valida kohase käitumisviisi kontserdil, muusikaetendusel. Muusikatunnis teab, millal kontakti võtta ja vestlust algatada, millal aktiivselt kuulata. Teab lähtuvalt oma rollist, kuidas suhelda (õpilasena, klassivälises töös koorilauljana, solistina, vokaalansambli liikmena, pilliringi liikmena jm). Seega valib sobiva suhtlemisviisi. Mõistab nalja ja oskab nalja teha.</p>
Koostööoskus	Tegutseb koos teistega, vastutab enda tegevuse eest grupis (klass, koor, ansambel), arvestab teistega. Teadvustab, et iga grupi liige on meeskonna edukal toimimisel oluline lüli. Valib kaaslasti vastavalt tegevuse eesmärgile (ansambli koosseisu valik), kui oskab töötada ka etteantud grupis (koolikooris). Arvestab grupis suhtlemise head tava ja peab kinni grupi normidest.
Kultuuri mõistmine	Väärtustab kultuurilisi erinevusi. (Nt muusikaloos kerkivad erinevused esile ka ajaloolises vaates: keskaja muusika erineb oluliselt 20. ja 21. sajandi muusikast. Ka neid märgates õpitakse erinevusi väärtustama). Teostab ennast kultuurikandja ja kujundajana laulu- ja tantsupeo protsessis, väärtustab seda (kooris, tantsurühmas). Oskab käituda ja suhelda sobivalt meie kultuuriruumile.
Keskkonna mõistmine	Mõistab, analüüsib ja hindab ettevõtluse võimalusi erinevates kontekstides. Nt millised on ettevõtluse võimalused muusikamaailmas (helistuudiod, tehnika rent, kontserdikorralduse ettevõtted jm). Arutleb võimaluste ja väljakutsete üle oma kogukonnas, Eestis, maailmas. Teab, et ka väikesest Eestist on maailmas esile tõusnud mitmeid andekaid ja ettevõtlikke muusikuid, heliloojaid ja muusikategelasi. Tunneb oma kogukonnast sirgunud edukaid muusikategelasi Eestis.
Turualased teadmised ja oskused	<p>Saab aru turgude toimimisest. (Nt kooli muusikaürituse korralduses tuleb hinnata vajalikke ressursse, koostada eelarve jne).</p> <p>Mõistab enda õigusi ja kohustusi muusika tarbijana ning oskab hinnata muusikamaailmas tegutsevate inimeste tööd. (Nt teab, milline on üldjoontes kontserdi korraldamise protsess).</p>
Finantsalased teadmised ja oskused	Mõistab majandusringlust ja maksusüsteemi. Nt Teab, kuidas kujuneb muusikatööstuses toodetud toote hind (CD-plaat) ja kuidas ja kelle vahel jagunevad plaadi müügist saadavad tulud. Teab, kuidas toimivad turumajanduse tingimustes Eesti Autorite Ühing, Eesti Fonogrammitootjate ühing ja Eesti Esitajate Liit. Omab lihtsustatud ettekujutust kontserdi piletihinna kujunemisest. (s.t. kuidas teenivad oma sissetuleku heliloojad, pillimehed, lauljad)

Ainevaldkond „Tehnoloogia”

Käsitöö II kooliaste

Maatriksi komponent	Seose kirjeldus
Arenguuskumus	Teab, et käsitööoskus on kõigil arendatav, oleneb harjutamisest ja sobivate võtete omandamisest. Suhtub vigade tegemisse käsitöös kui õppimise loomulikku osasse; ebaõnnestumiste puhul muudab strateegiat, otsib abi või suurendab pingutust või keskendumist. Teab, et pingutamise tulemusel arenevad käsitööalased oskused, ning et pingutama peavad ka parimad.
Autonoomne motivatsioon	Oskab konkreetset käsitööoskust ja käsitöö alast tegevust mõtestada ja väärtustada; mõistab (oskab põhjendada), miks käsitööoskus on talle vajalik. Valib, otsustab ja põhjendab oma valikut, millist eset ja kuidas teha (õpetaja aitab teha jõukohaseid valikuid ja omandada vajalikud töövõtted), valitavad tööd on sellised, mis pakuvad pingutamise korral eduelamust ja rõõmu hakkamasaamisest. Õpetajale: autonoomset motivatsiooni toetab õiglane ja motiveeriv tagasiside, läbipaistvad hindamiskriteeriumid
Meisterlikkusele suunatus	Tahab saada oma käsitööoskustes ja käsitöö alastes teadmistes paremaks, märkab nii edusamme kui ka probleeme ja puudusi oma töödes, oskab neid sõnastada ja vajalikku abi küsida, kui ei suuda ise probleemi lahendada.
Emotsioonidega toimetulek	Tõlgendab halba emotsiooni tekitavat olukorda (nt kui kudumistöös tekkib viga, pettumus saadud hindest) võimalusena sellest midagi õppida (mida ma saan sellest õppida ja mida ma edasi teen). Väljendab kohaselt positiivseid emotsioone, nt ei kiitle teiste ees oma hästi väljatulnud tööga, analüüsib edusituatsioone emotsioone kõrvale jättes (miks mul läks hästi, mis aitas edu saavutada).
Metatunnetus	Käsitööga seotud ülesannet sooritama asudes mõtleb, kuidas ta seda teostab ja milliseid oskusi selleks vaja on; tegevuse ajal hindab, kuidas ta liigub oma eesmärgi suunas ja vajadusel teeb oma tegevustes muudatusi; hindab lõpptulemust (kuidas mul läks) ja õppimise tulemusel toimunud arengut.
Loovus	Oskab tegutseda olukordades, kus on vaja pakkuda mitmeid erinevaid lahendusi (sh uudseid), kui ka olukordades, kus vaja töötada ühe optimaalse lahenduse leidmiseks (nt kuidas säästlikult materjale kasutada).
Probleemi-lahendus	Tunneb ära ja määratleb probleemi (nt arvestasin materjali kulu vähem või rohkem, on mingi materjali suhtes allergiline), mõtleb välja erinevaid lahendusi (nt teha kampsuni asemel vest, valida allergikule sobiv lõng), valib sobiva lahenduse, lahendab ja hindab tulemust.
Planeerimine	Mõtleb ette läbi tegevuste, ressursikulu ja ohutud töövõtted: materjali valiku ja kulu, tööks kuluva aja ja oskused, juhendamise vajaduse, raha, töövahendid jm.

Teadusmõisteline mõtlemine	Arutleb käsitöö kui tootmisvormi osa üle majanduses, sh keskkonnasäästu, kvaliteedi, automatiseerimise ning töökohtade loomise aspekte.
Eetika ja väärtuspõhisus	Märkab enda ümber säästlikke ja vähemsäästlikke lahendusi, nt jäätmete sorteerimine, taas- ja säästlik kasutus, pakub välja võimalusi keskkonnasõbralikeks lahendusteks. Teeb tarbimisel teadlikke valikuid, nt kasutab keskkonnasäästlikult toodetud ja vastupidavaid materjale, ausa kaubanduse printsiipe järgivaid tooteid. Saab aru, mida autorikaitse tähendab ja teadvustab autorikaitse olulisust.
Algatamine ja kaasamine	Algatab tegevusi ja pakub välja erinevaid ideid ühistegevusteks, teisi õpilasi kaasates ning kokkuleppeid sõlmides.
Suhtlusoskus	Arendab eneseväljendusoskust enda loomingu või töö teistele esitlemisel, tehtud valikute põhjendamist, suutlikkust ennast selgelt, asjakohaselt ja viisakalt väljendada.
Koostööoskus	Arvestab tööprotsessis teistega, nt teiste erineva töötempo, oskuste taseme puhul, toote või vahendite jagamisel. Mõistab, et käsitööalane areng toimub erinevatel õpilastel erinevas tempos ja vajadusel aitab (selgitab) ja julgustab kaasõpilasi.
Kultuuri mõistmine	Uurib erinevate kihelkondade rahvariideid ning miks need on erinevaks kujunenud, rahvariiete kandmisega seotud tavade kujunemise põhjuseid, võimalusel ka oma juuri (pärimist). Ajalugu: kirjeldab eluolu erinevusi maal ja linnas, sõja ja rahu ajal ning nende erinevusi minevikus ja nüüdisajal; Elu linnas ja maal, rahu ja sõja ajal, eluolu, tegevusalad, elamud, rõivastus, toit, kultuur ja traditsioonid, nende muutumine ajas.
Keskkonna mõistmine	Arutab, kuidas luua omakultuuri väärtustades sellele toetuvaid tooteid ja teenuseid; saab aru, et käsitöö on võimalus luua tooteid (või väärtusi) ja pakkuda teenuseid.
Turualased teadmised ja oskused	Mõistab isetehtud toodete väärtus.
Finantsalased teadmised ja oskused	Saab aru omahinna kujunemisest, sh selle sõltuvusest materjali kulust, töö tegemiseks kuluvast ajast, masstoodanguna ja ise tehtud kleidi hinna ja omapära erinevusest.

Tehnoloogiaõpetus II kooliaste

Maatriksi komponent	Seose kirjeldus
Arenguuskumus	<p>Teab, et käeline võimekus on kõigil arendatav, mis vajab harjutamist ning õigete tövõtete omandamist;</p> <p>Suhtub tehtud vigadesse tööprotsessis kui õppimise loomulikku osasse; Ebaõnnestumiste puhul, analüüsib õpetaja abiga juhtunu põhjuseid ja viib sisse korrekture;</p> <p>On võimeline eakohaselt pingutama ja keskendumata;</p> <p>Teab, et pingutamise tulemusel arenevad erinevad oskused;</p>
Autonoomne motivatsioon	<p>Suudab püsida tööprotsessis ja olla motiveeritud;</p> <p>On võimeline oma motivatsiooni tööprotsessis hoidma: mõtestada aina iseseisvamalt oma tegevusi isiklikult väärtuslike või olulistena; püsida ka raskete või igavate tööloikude juures, toetudes tegevuse (kaugema) eesmärgi mõistmisele.</p>
Meisterlikkusele suunatus	<p>Omab hoiakut saada oma tööoskustes ja ainealastes teadmistes paremaks, märkab nii edusamme kui ka probleeme ja puudusi oma töödes, oskab õpetaja abiga neid sõnastada ja lahendada;</p>
Loovus	<p>Oskab probleemolukordades välja pakkuda alternatiivse lahenduse ja seda õpetaja abiga hinnata;</p> <p>Oskab õpetaja abiga luua seoseid erinevate teadmiste kasutamiseks tööprotsessis.</p>
Probleemi-lahendus	<p>Tunneb ära ja määratleb probleemi (nt arvestasin materjali kulu valesti), mõtleb õpetaja abiga välja erinevaid lahendusi (nt mõõta uus materjal), valib sobiva lahenduse, viib selle ellu ja hindab tulemust;</p>
Planeerimine	<p>Oskab õpetaja abiga planeerida tegevusi, ressursikulu ja ohutuid tövõtteid: materjali valik ja kulu, tööks kuluva aeg ja oskused, juhendamise vajadus, raha, tövahendid jm.</p>
Teadusmõisteline mõtlemine	<p>Oskab eristada kogemust ning õppeaines õpitud teadmist; Oskab õpetaja abiga siduda enda kogemust õpitud teadmistega ning neid tööprotsessis rakendada. Näiteks õpib üha enam kasutama üldtehnilist sõnavara.</p>
Metatunnetus	<p>Praktilist tööd sooritama asudes suudab õpetaja suunamisel mõelda, kuidas ta praktilist tööd teostab; tegevuse ajal suudab hinnata, kas ta liigub oma eesmärgi suunas ja vajadusel peatab tegevuse ja otsib abi korrekture sisse viimiseks; õpib enda töö lõpptulemust hindama (kuidas mul läks?).</p>
Emotsioonidega toimetulek	<p>Märkab enda ja teiste emotsioone ning oskab neid õpetaja abiga ära tunda. Oskab õpetaja abiga oma halba emotsiooni tekkinud olukorras eakohaselt ohjata ja nendest üle saada: näiteks ei heitu kohe tööprotsessis tekkinud veast, vaid püüab tekkinud viga</p>

	tööprotsessis parandada või küsib õpetajalt abi lahenduste leidmiseks. On suuteline võtma tööprotsessi kordamist kui harjutamisvõimalust, mitte kui karistust halvasti väljatulnud töö eest. Oskab oma ja teiste tööst rõõmu tunda ja oskab seda eakohaselt väljendada.
Algatamine ja kaasamine	Suudab alustada iseseisvat praktilist tööd. On võimeline algatama ja olema kaasatud klassi- ja kooliastmetasandi ühistegevustes.
Suhtlusoskus	Omab eneseväljendusoskust enda loomingu või töö teistele esitlemisel, tehtud valikute põhjendamisel; suudab ennast selgelt, asjakohaselt ja viisakalt väljendada;
Koostööoskus	Oskab töötada tulemuslikult grupis, täites seal erinevaid ülesandeid. Mõistab ja oskab hinnata grupis töötamise eeliseid.
Kultuuri mõistmine	Õpib tundma ja hindama teisi rahvaid läbi nende esemelise kultuuri tundmaõppimise. Näiteks läbi slaavipärase puulusika valmistamise.
Keskkonna mõistmine	Mõistab loodusressursside piiratust ja omab hoiakut luua väärtust ka taaskasutatavatest materjalidest. Suhtub säästlikult materjalidesse ja kasutab neid maksimaalselt ära. Teab, et ka jääkmaterjal on väärtuslik ja oskab jääke sorteerida. Näiteks teab, et metallijääke saab koguda ja raha eest taaskasutusse anda.
Turualased teadmised ja oskused	Teab enda lihtsamaid õigusi ja kohustusi tarbijana. Saab aru, mis on ostmine, tootmine, teenuste osutamine ja müük. Mõistab isetehtud toodete väärtust;
Finantsalased teadmised ja oskused	Oskab teha lihtsamat kalkulatsioon materjalide soetamiseks. Saab aru omahinna kujunemisest, sh selle sõltuvusest materjali kulust, töö tegemiseks kuluvast ajast. Teab masstoodangu ja ise tehtud käsitöö hinnaerinevuse kujunemist.
Eetika ja väärtuspõhisus	Mõistab seaduste ja kokkulepitud väärtuste vajalikkust õppetöös ja järgib neid (näiteks tööohutusreeglid). Kasutab ja hoiab töövahendeid heaperemehelikult. Mõistab, kuidas kokkulepped kujunevad, on valmis neid sõlmima. Märkab ja arutleb probleemide ja väärtuste üle ühiskonnas ja looduskeskkonnas. Tegutsedes pöörab tähelepanu ohutustehnikale ja keskkonna heaolule.

Tehnoloogiaõpetus, III kooliaste

Maatriksi komponent	Seose kirjeldus
Arenguuskumus	On võimeline lahendama ka enda jaoks keerukamaid tehnilisi ülesandeid; näitab üles püsivust esemete disainimisel ja nende

	valmistamistehnoloogiate otsimisel ja valimisel; oskab õppida enda ja teiste vigadest.
Autonoomne motivatsioon	Oskab iseseisvalt oma motivatsiooni tööprotsessis suunata: põhjendab oma tegevuste väärtust, lähtudes enda lähematest ja kaugematest eesmärkidest; Suudab püsida enda jaoks raskete või keeruliste tegevuste ja ülesannete juures.
Meisterlikkusele suunatus	Omab hoiakut saada oma tööskestes ja ainealastes teadmistes paremaks, märkab nii edusamme kui ka probleeme ja puudusi oma töödes, oskab iseseisvalt neid sõnastada ja lahendada;
Loovus	Oskab probleemolukordades välja pakkuda mitmeid erinevaid lahendusi ja neid hinnata; Oskab luua seoseid erinevate teadmiste kasutamiseks tööprotsessis.
Probleemi-lahendus	Tunneb ära ja määratleb probleemi (nt arvestasin materjali kulu valesti), mõtleb välja erinevaid lahendusi (nt mõõta uus materjal), valib sobiva lahenduse, viib selle ellu ja hindab tulemust;
Planeerimine	Oskab iseseisvalt planeerida tegevusi, ressursikulu ja ohutuid töövõtteid: materjali valik ja kulu, tööks kuluva aeg ja oskused, juhendamise vajadus, raha, töövahendid jm.
Teadusmõisteline mõtlemine	Oskab eristada kogemust ning õppeaines õpitud teadmist; Oskab siduda enda kogemust õpitud teadmistega ning neid tööprotsessis rakendada. Näiteks õpib üha enam kasutama üldtehnilist sõnavara.
Metatunnetus	Praktilist tööd sooritama asudes mõtleb, kuidas ta seda teostab; tegevuse ajal hindab, kuidas ta liigub oma eesmärgi suunas ja vajadusel peatab tegevuse ja viib sisse korrektoori; hindab lõpptulemust (kuidas mul läks).
Emotsioonidega toimetulek	Märkab enda ja teiste emotsioone ning oskab neid ära tunda. Oskab oma halba emotsiooni tekkinud olukorras eakohaselt ohjata ja nendest üle saada; On suuteline võtma tööprotsessi kordamist normaalse õppeprotsessina; Oskab küsida abi emotsionaalselt keeruliste olukordade lahendamiseks.
Algatamine ja kaasamine	Teeb ettepanekuid, algatab tegevusi, näitab üles aktiivsust ja osaleb otsustusprotsessides kooli tasandil. Näiteks on aktiivne kooli Jõululaada korraldamises. Suudab kaasata ühistegevustesse teisi õpilasi. Juhendamisel jagab rolle vastavalt kaaslaste huvidele, soovidele ja tegevuse eesmärkidele. Väärtustab kaaslaste erinevusi.
Suhtlusoskus	Omab eneseväljendusoskust enda loomingu või töö teistele esitlemisel, tehtud valikute põhjendamisel; Suudab ennast selgelt, asjakohaselt ja viisakalt väljendada;
Koostööoskus	Tegutseb rühmatöös koos teistega, vastutab enda tegevuse eest grupis või võrgustikus, arvestab teistega. Suudab täita grupis eri rolle, vastutab enda otsuste ja tegevuste eest ning liidri rollis

	lahendab erinevaid olukordi ja erimeelsusi. Valib teadlikult kaaslasi vastavalt tegevuse eesmärgile, kuid oskab töötada ka etteantud grupis. Arvestab kaaslaste erinevate omadustega ühise eesmärgi saavutamisel. Peab kaaslaste panust väärtuslikuks; tunnustab kaaslasi. Vastutab oma tegevuse eest.
Kultuuri mõistmine	Oskab mõista ja hinnata eri kultuuride esemete erinevusi ja sarnasusi ning leida õpetaja abiga seoseid nende kujunemisest; Omab tolerantset hoiakut enda ja teist rahvaste käsitöökultuuri suhtes.
Keskkonna mõistmine	Mõistab loodusressursside piiratust ja omab hoiakut luua väärtust ka taaskasutatavatest materjalidest. Suhtub säästlikult materjalidesse ja kasutab neid maksimaalselt ära. Teab, et ka jääkmaterjal on väärtuslik ja oskab jääke sorteerida. Näiteks teab, et metallijääke saab koguda ja raha eest taaskasutusse anda.
Turualased teadmised ja oskused	Saab aru turgude toimimisest. Suunamisel/grupitööna oskab kavandada lihtsa turundusstrateegia oma toote turustamiseks näiteks kooli laadal.
Finantsalased teadmised ja oskused	Oskab teha kalkulatsioon toote valmistamiseks, mis eeldab erinevate materjalide soetamist. Mõistab, et tootmiskulud mõjutavad toote lõpphinda ja kulude madalal hoidmine võimaldab leida enam kliente.
Eetika ja väärtuspõhisus	Mõistab kokkulepitud seadusi ja väärtusi keskkonna jätkusuutlikkuse tagamiseks ja järgib neid. Valib ja kasutab oma töös materjale keskkonna jätkusuutlikust silmas pidades. Tegutseb jätkusuutlikkust arvestavalt ning saab aru, et jätkusuutlikkuse põhimõtte on majanduse ja ettevõtluse suhtes ülim. Tegutsedes pöörab tähelepanu enda ja teiste ohutusele ja keskkonna heaolule.

Edu Tegu | **ETTEVÕTLUSÕPPE PROGRAMM**

Juhtpartnerid:

Elluviija:

TARTU ÜLIKOOL

innove

HARIDUS- JA
TEADUSMINISTEERIUM

Partnerid:

TALLINNA
TEHNIKAÜLIKOOL

TALLINNA ÜLIKOOL

Eesti Maaülikool
Estonian University of Life Sciences

EESTI
KUNSTIAKADEEMIA

EESTI
ETTEVÕTLUSKÕRGGKOL
MAINOR

Estonian
Business
School

EESTI
MUUSIKA- JA TEATRIAKADEEMIA

JA Eesti®
A Member of JA Worldwide

MAJANDUS- JA
KOMMUNIKATSIOONI-
MINISTEERIUM

RAHANDUSMINISTEERIUM

**EESTI KAUBANDUS-
TÖÖSTUSKODA**
ESTONIAN CHAMBER OF
COMMERCE AND INDUSTRY

TÖÖANDJAD

teema

estonian service industry
association

teenusmajanduse koda